

Nordfjends, især Virksund og Sundstrup

*Historie i hovedtræk, oversigt over og
placering af fortidsminder*

Nordfjends, især Virksund-Sundstrup området

Johan Nielsen

Indhold

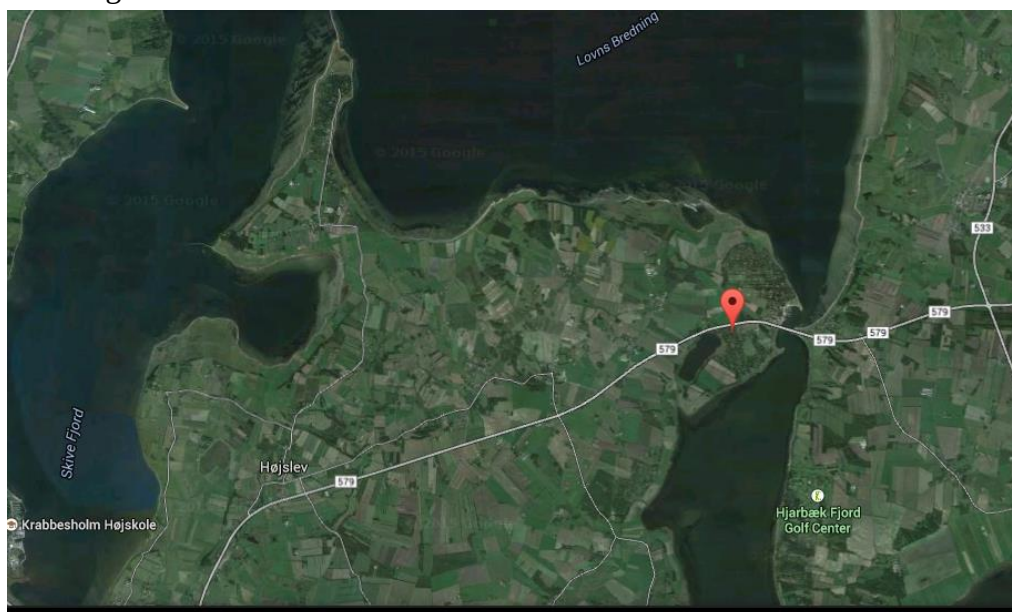
- Fortidsminder og hovedtræk i beskrivelsen af områdets historie og natur	1
Fortidsminder i Virksund området.....	2
De fredede fund i Virksund området	4
Omkring kulturarvsområdet ved Ørslevkloster Sø og vest for Virksund dæmningen.	4
Omkring Sundstrup, øst for Virksund dæmningen	5
Gravformer.....	6
Danmarks istid og stenalder	8
Bronze-, jernalder og vikingetid.....	12
Nordfjends i 15-1700-tallet.....	16
Ørslev Kloster godshistorie	25
Ørslev Klosters ejere	30
Staarupgaard.....	31
Strandet.....	32
Taarupgaard	33
Sundstrup, Tanghuset og Virksund som del af historien i Nordfjends	33
Erhvervsliv og tangproduktion i Virksundområdet	33
Kroer i området, kgl. privilegerede kroer.....	35
De kgl. privilegerede kroer.....	38

- Fortidsminder og hovedtræk i beskrivelsen af områdets historie og natur

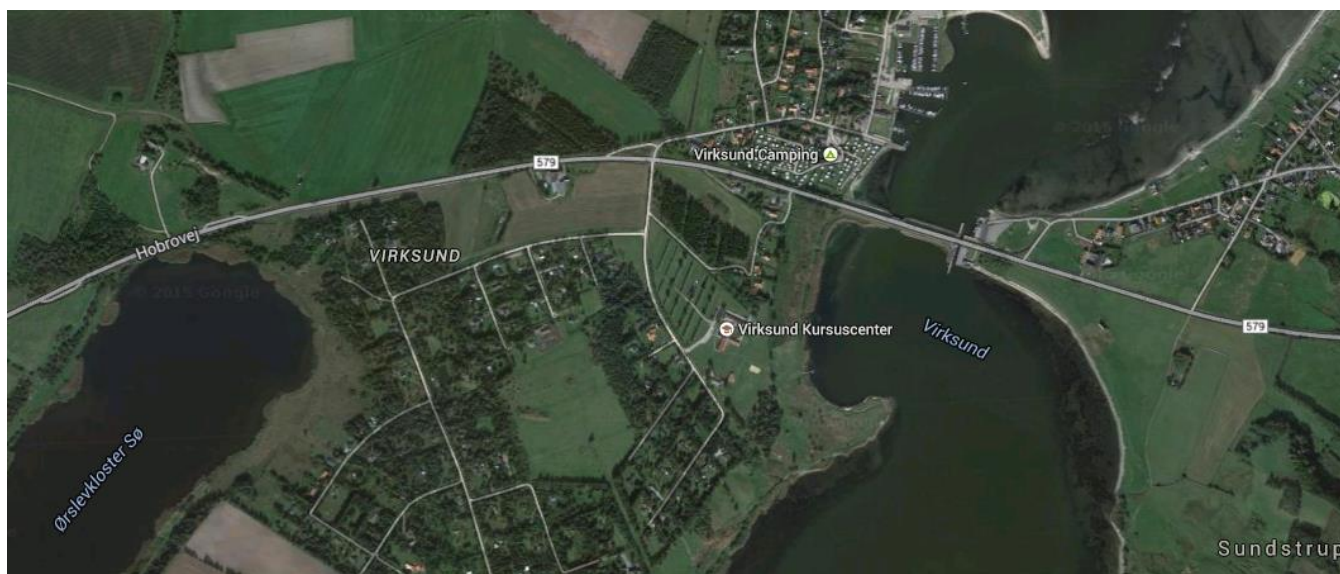
Den lille landsby Virksund ligger smukt i den østlige del af Nordfjends ved Hjarbæk Fjord og Lovns Bredning. Øst for fjorden, over dæmningen ligger landsbyen Sundstrup som en del af Himmerland. Hvor Fjends Herred var del af det gamle Sallingsyssel, udgør Himmerland et med Sallingsyssel tilsvarende Himmersyssel.

Der var i middelalderen 14 jyske sysler, hver syssel omfattede et varierende antal herreder. Hertil kom 4 sjællandske sysler. Navnet kendes stadig fra f. eks. Hardsyssel og Vendsyssel. Navnet på Sallingsyssel skulle iflg G. Schütte, historiker, sprogforsker og godsejer (Eskjær godts i Salling) stamme fra et kort o. Kristi tid med navnet Sabalingjer.

Sallingsyssel bestod af 7 herreder: Morsø Nørre Herred, Morsø Sønder Herred, Salling Nørre Herred, Harre Herred (med Fur), Rødding (Rything) Herred, Hindborg (Hærnborg) Herred og Fjends Herred, svarende til Mors, Salling og Fjends. Hvert herred bestod af et varierende antal sogne.

På kortet ses Nordfjends med Virksund, placeret mellem Skive Fjord, Salling og Himmerland. Nederst Virksund området.

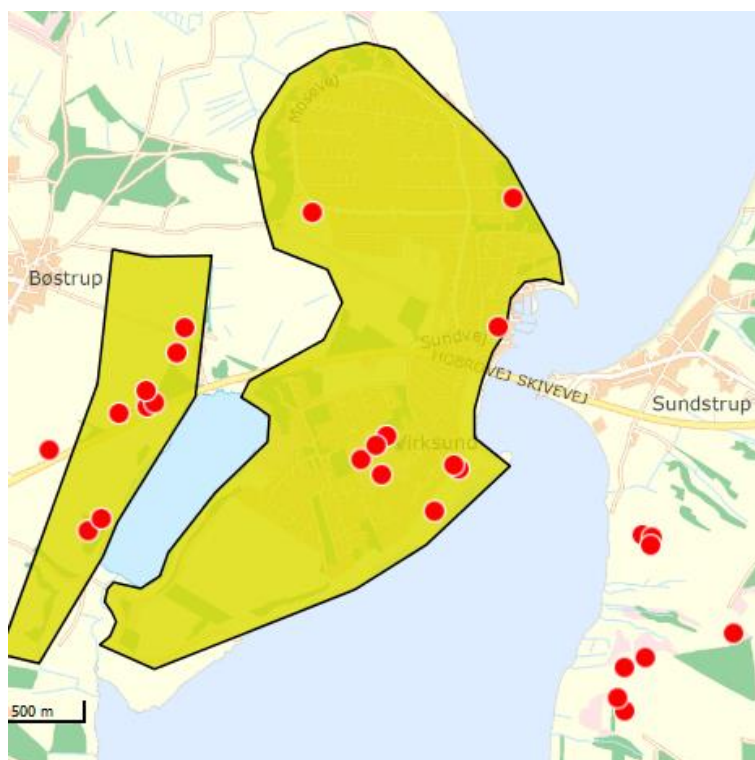

Fortidsminder i Virksund området

Området vest for dæmningen er et såkaldt kulturarvsareal¹, dvs. af Kulturstyrelsen klassificeret som et område, rigt på kulturarv, uden at der dog er foretaget egentlig fredning af området. Der er i dette område, øst for Ørslevkloster Sø, omfattende Bøstrup, Ørslevkloster og Virksund Kursuscenter 9 fredede oldtidsminder (3 rundhøje o. Bøstrup nord for Hobrovej, 3 rundhøje og 2 langhøje lige omkring Kursuscenteret samt 1 uspecificeret begravelse fra jernalderen samme sted). Vest for Ørslevkloster Sø er der et tilsvarende

¹ Der er udpeget 1348 kulturarvsarealer i Danmark, i alt 823.55 km², svarende til 1,9 % af landets areal.

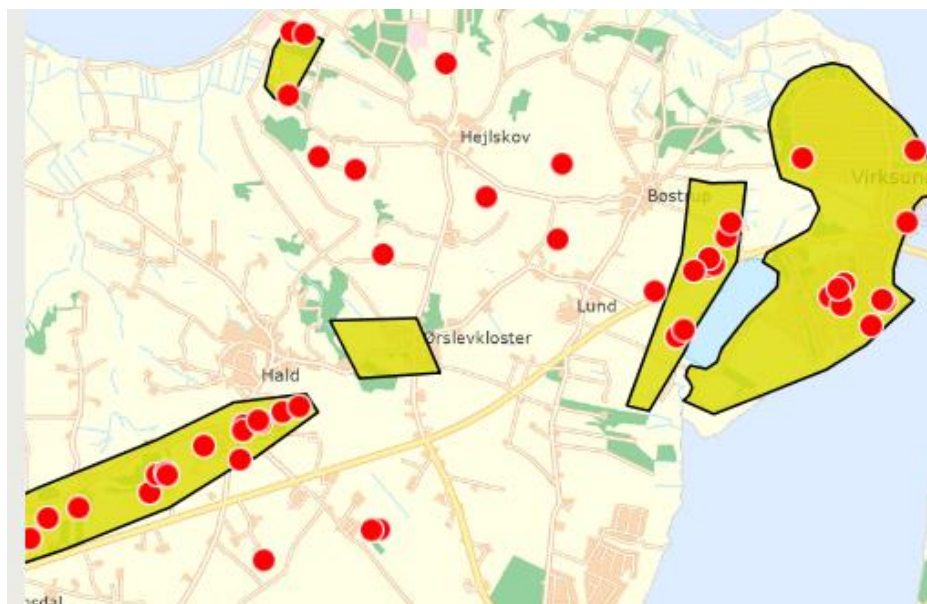
kulturarvsområde med 9 fredninger (8 rundhøje og 1 stenbygget grav fra stenalderen).² I disse

2 kulturarvsområder er der desuden en række (53-55) ikke fredede fund, f. eks. skaldynger, skeletter, bosættelsesspor m.v. **Området øst for dæmningen** har Tanghuset, hvortil indtil 1950'erne har hørt en betydelig produktion af tangmadrasser foruden alt det, man i øvrigt har brugt tang til.³ I området umiddelbart øst for dæmningen er der 11 fredede oldtidsminder, herunder Marens Patter (rundhøj, ligger sammen med stenbygget grav fra stenalderen, Sønderhøje). De øvrige, fredede oldtidsminder her er også rundhøje. Desuden er der en række ikke fredede

oldtidsminder, f. eks. rester af et stenalderhus i Sundstrup øst.

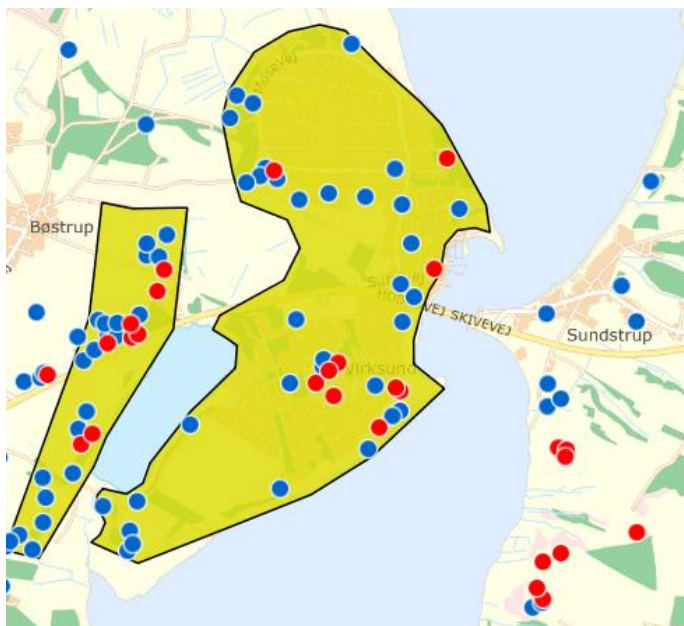
Nedenstående kort, som Nationalmuseet har konstrueret for området, angiver store områder vest for Virksunddæmningen, der er klassificeret som kulturareal (olivengrøn farve) og med angivelse af fredede fund (røde cirkler).

I Nordfjends området har Virksund området et stort kulturarvsareal med mange fredede fortidsminder, tilsvarende området vest for Ørslevkloster Sø omkring landsbyerne Bøstrup og Lund. Dernæst bemærker

² Gravformer, se s. 5ff.

³ Om Tanghuset nærmere s. 32f.

man området omkring Ørslev Kloster og området ned mod fjorden fra Hejlskov som kulturarvsarealer sammen med ruten fra Hald mod Højslev Kirkeby. Ikke mindst er ruten fra Hald markeret med en stor mængde fredede fortidsminder, især bronzealderhøje.

Medtager man et kort over også ikke-fredede fund⁴ i Virksund området, så bliver det til rigtig mange fund. Der kan her være tale om skelet-, bosættelses-, skaldynge-, enkelt- o. a. fund, som ikke umiddelbart kan observeres, hvis ikke man lige har

Nationalmuseets rapporter ved hånden. Der kan her imellem også være tale om ikke-fredede rundhøje, som det kan være vanskeligt at identificere med det blotte øje.

I det efterfølgende vil kun de fredede fund i Virksund området blive gennemgået og nøjere stedsfæstet. I resten af Nordfjends vil det blive givet tilsvarende og parallelle eksempler.

De fredede fund i Virksund området

Omkring kulturarvsområdet ved Ørslevkloster Sø og vest for Virksund dæmningen.

Nord for Hobrovej ved Bøstrup by er der en [rundhøj](#). Tilsvarende er der en [rundhøj](#) placeret

nord for Hobrovej ved Virksund. Endelig er der nord herfor, ude ved fjorden en [stophøj](#), hvorefter det hos Nationalmuseet i 1938 hedder: ”Mindre Grube i Top. Lyngklædt. I Hede. 1,35 x 13 m. Gamle skader: Ældre nedgravning i toppen. Skovvej fører henover sydsiden og -foden. Vanskeligt at bedømme størrelsen p.gr.af ovennævnte vejs lettere udjævning af sydfod / -side.” I realiteten en noget mishandlet [rundhøj](#) fra o. 1066 e. Kr.

⁴ Blå cirkelmarkeringer.

Øst for Ørslevkloster Sø, syd for Hobrovej, omkring Virksund Kursuscenter.

Der er 3 [rundhøje](#) og 1 [langhøj](#) syd-vest for Virksund Kursuscenter. I langgraven er der fundet bronzesværd. Det hedder i Nationalmuseets bemærkninger:

”alene størrelsen gør den til 3-stjernet.” Henholdsvis lidt syd og nord for langhøjen er der 3 rundhøje, 2 mod nord, 1 mod syd. De 3 rundhøjenes datering er langt bredere end langhøjen, der dateres til [bronzealderen](#) ca. 1500-501 f. Kr. Rundhøjene går tilbage til tiden før [bondestenalder](#) og frem til [vikingetiden](#) o. 1000 e. Kr.⁵

Omkring og vest for Ørslevkloster Sø.

6 rundhøje og en stenbygget grav nord for Hobrovej, 2 rundhøje syd for Hobrovej. Heraf 1 fredet gravgenstande (lerkarskår i rundhøj) og 1 fredet [brandgrav](#) (fra bronzealderen, o. 1100-501 f. Kr.), ligger i rundhøj. Dvs. 8 rundhøje og 1 stenbygget grav.

I skovtykningen fra Virksund Kursuscenter ud mod fjorden ligger der 2 rundhøje, lidt syd herfor yderlige en rundhøj. De 3 rundhøje er ”svært erkendelige i landskabet”, da de er dækket af buske og træer.

[Omkring Sundstrup, øst for Virksund dæmningen](#)

Mest markant og synligt øst for Virksund dæmningen er Marens Patter.

Marens Patter er en del af 3 [rundhøje](#), Sønderhøje, der er en stenbygget grav fra [stenalderen](#). I Nationalmuseets beretning fra 1883 hedder det om Sønderhøje: ”To særdeles anselige smukt hvælvede

⁵ Om istid, sten-, bronze-, jernalder og vikingetid, se s.7-14.

Rundhøje, som ere særligt fremtrædende ved deres Beliggenhed ved Brinken ned mod Stranden. De synes at have en af Jord dækket Krands af større Sten om Foden. De indeslutte vistnok Stenalderkamre.” Dateringen går fra stenalder til, men ikke ind i, bronzealder, dvs. 1500. Syd for Sønderhøje (Marens Patter) ligger en mindre markant rundhøj, som endnu ikke er nærmere beskrevet.

Længere syd for Marens Patter ligger der yderligere 5 rundhøje.

Gravformer

Oplysninger fra [Nationalmuseets definitioner](#) af gravformer.

Ordet brandgrav henviser til en urne eller nedgravning, hvor der opbevares resterne af en eller flere personer der er brændt på et ligbål. Urnegravene kendes fra flere perioder af oldtiden, men særligt fra den yngre del af bronzealderen og frem. En særlig kendt urnegrav findes i gravhøjen Lusehøj på Sydfoyn, hvor en magtfuld stormand omkring 800 f. Kr. blev brændt og derefter stædt til hvile sammen med en række rige gravgaver såsom dragtnåle, en guldarmring og et kostbart drikkekar fra Sydeuropa.

En urnegrav er det samme som en brandgrav, men med den tilføjelse at den afdødes jordiske rester er blevet lagt i en urne. Urnen er ofte et lerkar, men kan også være fremstillet af eksempelvis bronze.

Bådgravene forbindes primært med jernalderen og vikingetiden, og er grave, hvor den døde er blevet gravlagt i en båd. Bådgravene kendes fra den store jernaldergravplads ved Slusegård på Bornholm.

Bautasten er oprejste, aflange sten fra bronzealderen og jernalderen. I modsætning til runestenene har bautastenenene ikke nogen indskrift, og de markerer ofte et begravelsesområde. Bautastenenene forbindes særligt med Bornholm, hvor de kan ses i Gryet og ved Stammershalle.

Gravhøje er i form, konstruktion og størrelse meget forskellige, men generelt kan man sige at gravhøjene er jordhøje der dækker over en eller flere begravelser. Gravhøjene blev opført gennem store dele af oldtiden. Lige fra bondestenalderens tidligste langhøje til de store gravhøje fra vikingetidens Jelling.

Hellekister kendes fra slutningen af bondestenalderen og bronzealderen, og er en meget udbredt gravform i oldtiden. Ordet hellekiste kan bedst oversættes til gravkiste, og der er

typisk tale om en mandslang, rektangulær kiste, hvor siderne er opbygget af tilhuggede sten. Oven på sidestenene findes en eller flere loftsten.

Som regel er hellekisterne dækket af en gravhøj. I løbet af bronzealderen sker der en ændring af gravskikken, da man begynder at brænde de døde. Urnebegravelserne begynder derfor at vinde indpas, mens opførelsen af nye hellekister aftager.

En jordfæstegrav er – i modsætning til brandgrave – en grav, hvor den afdøde er blevet nedlagt i graven i ubrændt tilstand. Jordfæstegrave kendes allerede fra jægerstenalderen, hvor man ved Vedbæk i Nordsjælland har fundet flere jordfæstegrave.

Jættestuerne var en videreudvikling af stendysserne, hvor det stenbyggede gravkammer var blevet gjort større og mere aflangt, ligesom der var tilføjet en indgang.

Jættestuerne indgik i bondestenalderens komplicerede, religiøse handlinger, og i enkelte jættestuer er der fundet knogler efter op mod hundrede gravlagte personer.

I dag er der bevaret omkring 900 jættestuer, men oprindeligt har antallet været betydeligt større. Jættestuerne blev opført over en ganske kort periode på måske kun hundrede år omkring 3300-3200 f. Kr. Blandt de mest besøgte jættestuer er Klekkendehøj på Møn, Lundehøj i Thy, Troldestuerne i Odsherred og Hulbjerg-jættestuen på Langeland.

Stendyngegrave er en særlig gravskik fra bondestenalderen, og er navnlig knyttet til det midt- og vestjyske område, hvor man begravede sine døde i mandslange, badekarformede og stenfyldte grave. Deraf navnet stendyngegrave. Stendyngegravene ligger ofte i forlængelse af hinanden og har formentlig lagt langs datidens veje.

Kammergrave er en bestemt begravelsesform fra jernalderen og vikingetiden, hvor kisten er udvidet til et regulært gravrum. Kammergravene var forbeholdt samfundets elite, som det ses med kammergraven i den nordlige af gravhøjene i Jelling.

Langhøjene er et af de tydeligste tegn på det markante skifte der skete ved overgangen fra jægerstenalderen til bondestenalderen. Netop opførelsen af langhøjene viser at den første bondebefolkning ændrede opfattelse af livet og døden. Hidtil havde man gravlagt de døde i mere simple jordfæstegrave, men omkring 3.800 f. Kr. byggedes de første mægtige langhøje. Som navnet antyder, er langhøjene lange jordhøje på op mod 80-90 meters længde med gravlæggelser inde i højen, hvor de døde blev begravet i træbyggede gravkamre. Betegnelsen langhøj anvendes også om de op til 200 meter lange langhøje, hvori senere generationer af stenalderfolket byggede en eller flere stendysser. Nogle af de kendteste eksempler på langhøje er Bygholm Nørremark nær Horsens og ved Barkær på Djursland.

Som navnet antyder, er en rundhøj en rund (halvkugleformet) gravhøj fra oldtiden. Både i bondestenalderen, bronzealderen, jernalderen og vikingetiden byggede man rundhøje. Mens gravhøjens form har en række lighedstræk, er der stor variation i gravhøjenes konstruktion. Inde i de ældste rundhøje kan man således finde en stendysse eller jættestue fra bondestenalderen, i bronzealderen kan der være tale om en tørveopbygget gravhøj, som man kender det fra Skelhøj ved Tobøl. Nogle af de yngste rundhøje er de to vikingetidshøje ved runestenene i Jelling.

I det sydsandinaviske område begyndte man at bygge stendysser omkring 3.500 f. Kr., men de første stenbyggede grave blev opført i Bretagne i Frankrig godt tusind år tidligere.

Stendysserne blev bygget af store, tonstunge sten. De ældste dysser havde ikke nogen indgang, men bestod kun af et enkelt, rektangulært gravkammer med højest to dæksten over

gravkammeret. Overalt i landet findes hundredvis af bevarede dysser, som eksempelvis Carlsstenen ved Frederiksværk, Poskær Stenhus på Mols og Sømarksdyssen på Møn. Stophøj. Kun Rundhøjen i Virksund har denne betegnelse, formentlig fordi Nationalmuseet i 1938 mente at have fundet ”mindre Grube i Top”.

Tuegravene er en almindelig begravelsesform i sidste del af bronzealderen og begyndelsen af jernalderen, altså århundrederne inden Kristi fødsel. Tuegravene er fællesskabets gravpladser, hvor de døde er blevet brændt og derefter lagt i en tuegrav. En tuegrav er en meget lille gravhøj, der ofte ligger i tilknytning til en række andre tuegrave. En af de kendteste tuegravpladser findes ved Årupgård nær Ribe, hvor der oprindeligt lå omkring 1500 tuegrave.

Danmarks istid og stenalder

Sidste istid varede iflg. de bedste skøn ca. 100.000 år. Heraf var Danmark kun dækket af is de sidste ca. 15.000 år. Den store opvarmning, som afsluttede istiden i Danmark skønnes at være sket i to tempi. Først en opvarmning for ca. 14.700 år siden, hvor der må formodes at have været mennesker i det nuværende Danmark. Opvarmningsperioden strakte sig over ca. 2.000 år, herefter igen ca. 1000 år med temperaturfald, hvor mennesker igen må være trængt sydpå. Istiden sluttede endeligt for [ca. 11.700 år siden](#)⁶, dvs. den sidste indlandsis skulle i Danmark være forsvundet o. 9-10.000 f. Kr. Der har givet levet mennesker i Danmark før og under dele af sidste istid, især sandsynligt under den midlertidige opvarmning på de ca. 2.000 år⁷. Vi ved blot stort set intet om dem. Bortset fra den strålende, fiktive beskrivelse i [Johs. V. Jensens](#), Den lange Rejse. Bræen.

Længere nede i Europa er der fundet spor efter hele eller delvise forfædre til homo sapiens, Neandertalere og Cro Magnon'er. Formentlig har de to fortidsmennesker mødt hinanden nede i det sydøstlige Europa for o. 30.000 år siden, hvor man daterer de første fund af Cro Magnon'er. Under alle omstændigheder uddøde Neandertalerne for ca. 25 - 30.000 år siden efter at have eksisteret vel siden o 300.000. Cro Magnon er en homo sapiens, altså helt sikkert blandt vore forfædre. Neandertaleren var større, formentlig stærkere, men nok ikke helt så klog og tilpasningsdygtig. Man formoder, at Cro Magnon'erne bedre var i stand til at overleve sidste istid, at de slet og ret tog den eksisterende føde, foruden hvilken Neandertaleren måtte uddø. Cro Magnon'erne stammer i øvrigt fra Afrika. Uanset hvor i Danmark, Europa, eller i verden man bor, så er det ret sikkert at antage, at vore stamfædre er

⁶ Istiden sluttede brat for 11.710 år siden, hvor den atmosfæriske cirkulation på hele den nordlige halvkugle ændrede sig fra det ene år til det næste. Blot 50 år senere var klimaet blevet 10 grader varmere i Grønland. Det viser nye analyser af en iskerne, som er udboret i Indlandsisen.

⁷ For 14.700 år siden startede en dramatisk klimaændring, som fik afgørende betydning for menneskets indvandring til Danmark. På få årtier steg gennemsnitstemperaturen mere end 10 grader, hvilket svarer til forskellen mellem Nuuk i Grønland og København.

Med varmen indvandrede planter og dyr fra syd til det nye beboelige land i nord. De første mange århundreder var landskabet en åben tundra, hvor rensdyret dominerede. Med rensdyret fulgte også de første mennesker. Gradvist bredte birkeskove sig i den sydlige del af Danmark, og mens den brune bjørn luntede omkring i Sønderjylland, strejfede isbjørne omkring ved kysterne i Nordjylland.

Efter næsten 2000 år med temperaturer nær vores nuværende, vendte kulden brat tilbage. På få år faldt gennemsnitstemperaturen mere end 10 grader, kuldeperioden Yngre Dryas begyndte, og mennesket måtte atter fortrække til sydligere egne. Efter 1100 år med arktiske forhold sluttede istiden på ganske få år for omkring 11.700 år siden.

Cro Magnon. Vil man gerne adskille sig fra f. eks. svenskere, bliver det næppe på forskel i stamfædre.

Neandertalerne mente man tidligere at have påvist eksistensen af i Danmark ud fra fund af dyreknogler i en grusgrav ved Hollerup NV for Langå, der kan dateres til 130-115.000 f. Kr. Man har ment, knoglerne var knust af menneskelige væsner m.h.p. marvspaltning.

Neandertalere formodede man, det har været, da de jo er påvist at have eksisteret i det sydlige Tyskland ca. 400 km længere mod syd o. denne tid. Nyere undersøgelser af dyreknoglerne synes dog at afkræfte denne teori. Man må derfor nok konstatere, at de første mennesker i Danmark tidligst kan konstateres under slutningen af sidste istid, dvs. nok for o. 14.000 år siden, lyder de bedste arkæologiske skøn.

Sammenligning af kranier fra en neandertaler (La Ferrassie, Dordogne) og Cro-Magnon (tidlig Homo sapiens, Dordogne)

Billede fra Aktuel Naturvidenskab, 6, 2006

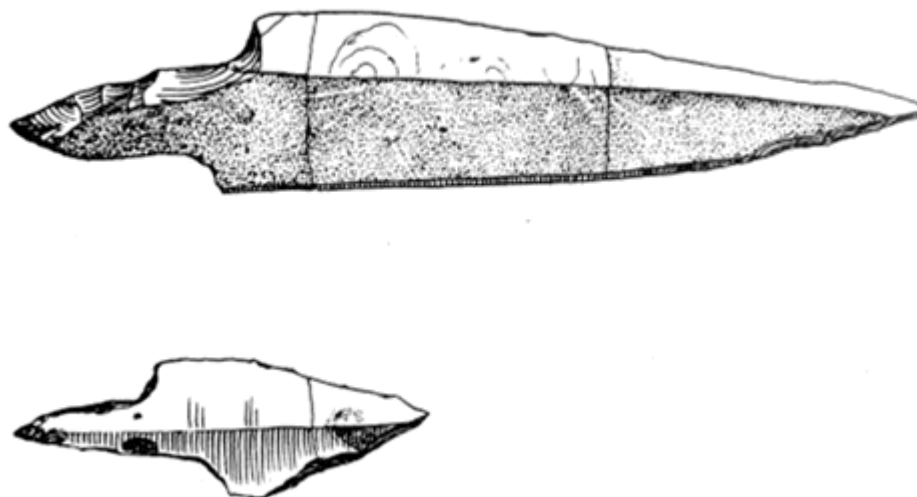
Efter sidste istid begynder så Danmarks forhistoriske tid, dvs. kun arkæologiske, ingen skriftlige kilder. Før og under istiden er der intet materiale, der kan fortælle om liv og levevilkår. Arkæologer kan som regel få forbavsende meget ud af et ganske sparsomt materiale. Det er ikke engang muligt her.

Ældste jægerstenalder, dvs. hvor der i Danmark kun var jægere og samlere. Ingen bofaste. Sættes af arkæologer (i [Skive Kommunes Historie](#)) til o. 13000 - o. 9000 f. Kr. Det er nok en del nærmere 9000 end 13000, hvis det skal fastholdes, at Danmark næppe var beboet under istiden. Hvis man (rimeligt realistisk) antager, at der har levet mennesker i Danmark under den første opvarmningsperiode fra ca. 14. - 12.700 f. Kr. og herefter nok først igen fra o. 10.000 f. Kr., så passer den anførte tidsangivelse så nogenlunde.

Fra denne periode har man navngivet efter fund af flintaffald og -redskaber, efter lokaliteten Bromme i Midtsjælland: **Brommekulturen**, en blandet skov- og tundra- og jægerlivsform fra sidste del af istiden. Ca. samtidig med kulturen, man har fundet spor efter i [Sønderjylland](#), Hamburg- og Federmesserkulturene. Efter isens bortsmeltning og skovens indvandring skiftede jægerkulturen karakter fra omkring 9000 f. Kr. I urskoven begyndte

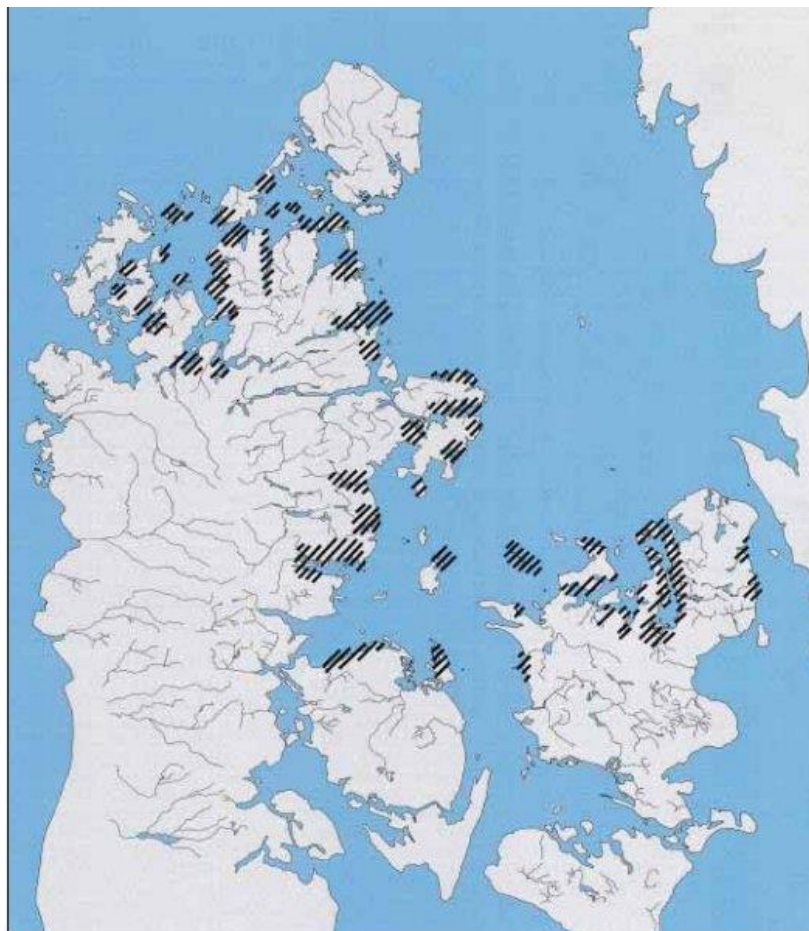
Maglemosekulturens folk at jage, bedst kendt fra bopladser ved indlandets søer i de store sjællandske moser som [Åmosen](#) og ved nogle jyske åer. Kystbopladserne ligger nu på havets bund. Jægerne kunne dengang gå til England.

I nærheden af Stårup, Vinkel og Halskov enge har man fundet en skafttungespids (et typisk brommekultur redskab), som dog ikke kan forbindes med en egentlig boplads, men som kan være en bortskudt pilespids, der kunne indikere Bromme- eller (måske starten på) Maglemosekulturen (hvor dette redskab dog forsvinder). Et mere sikkert tegn på en boplads har man fundet ved Feldingbjerg Bæk i nærheden af Tastum Sø, hvor der var adskillige skafttungespids, som ses afbildet herunder.

Ældre jægerstenalder, med mere bofaste, kystbopladser ved Limfjorden kan tidfæstes til o. 9000 - o. 4000 f. Kr. Maglemose- (indtil o. 6400 f. Kr.), kongemose- (indtil o. 5400 f. Kr.), og ertebøllekulturer (o. 5400 - o. 4000 f. Kr.).

Der er kun få fund fra **maglemosekulturen** i Skive Kommune, o. Estvad, Dommerby og Resen. De efterfølgende **kongemose- og ertebøllekulturer** har fund fra Dommerby og Kobberup samt - de mest bemærkelsesværdige - køkkenmøddingerne i **Krabbesholm Skov**. Denne kultur kunne således lige så vel have heddet Krabbesholmkulturen (har en lokal Skive historiker / arkæolog foreslået), men vel vidende, at Ertebølle blev afdækket og forstået før Krabbesholm, som først blev professionelt udgravet i 1889. Ertebølle blev derfor navngiver til denne kultur. Der er senere fundet tilsvarende rester af køkkenmøddinger i Ørslevkloster, Tårup og Ørum sogne. Bue og pil var i løbet af ertebøllekulturen blevet jagtredskaber. I modsætning til de relativt store skafttungespids finder man nu mange og ganske små pilespids af flint. Havet fyldte dengang mere end nu, takket være øget ismelting, og skabte et øst- og et norddansk ørige. Det lune, salte hav egnede sig til at fange østers. Desuden blev hjorten, vildsvinet og sælen det dominerende jagtvildt. Man har formentlig flyttet bopladser mellem kyst (sommer) og indlandssøer / åer (vinter). Efteristidens bevægelser i landskorpen efter afsmeltningen har druknet de syddanske kystbopladser med tilhørende fiskeredskaber. Her ser vi for alvor havets betydning som fødekilde. Fundene i Krabbesholms køkkenmøddinger kunne tyde på en glidende overgang til den efterfølgende bondestenalder, beboelse af en art [fiskebønder](#).

Køkkenmøddingernes forekomst i Danmark.
Kortet viser også forholdet mellem land og hav o.
4000 f. Kr. Tegning Claus Pedersen.

Bondestenalderen o. 4000 - o. 1700 f. Kr. var tiden, hvor den fastboende bonde afløste den omstrejfende jæger og samler. Tamdyr, kornavl, keramik og slebne økser og en ny gravkultur. - Lange jordhøje med indvendige pæleinddelinger og trækamre. Afløses af stortestensgravene med små stenkister i rund- eller langhøje, -dysser. De klassiske dysser kendes i tusindvis over hele landet. Efter dyssen kom jættestuerne, der var større kamre med gang, som blev genbrugt ofte, og derfor kan indeholde snesevis af skeletter, hensætninger af lerkar osv.

Fra omkring 2800 f.Kr. kommer der som noget nyt den såkaldte **enkeltgravskultur**. Kulturen er bedst kendt fra Jyllands magre jorder, hvor skeletsporene er vasket helt ud. Gammelkendte redskaber ændrede sig, både flintøkser, stridsøkser og lerkar. Bopladserne synes indskrænket til enkeltgårde. Der kendes mange grave på egnen fra enkeltgravskulturen. Man har såmænd her også benyttet tidligere tiders jættestuer til enkeltgravskulturens døde. En af de store gravkister finder man i Bøstrup i et lidt højere terræn oven for Ørslevkloster Sø. Denne gravplads blev udgravet allerede i 1898. Ud over kisterummets store sten er der fundet spor af skeletter og lerkar. Ved Strandet Hovedgård er der fundet hustomter og en overpløjet gravhøj med en række børnegrave, har man ud fra en analyse af tandemaljen konkluderet. Det er enkeltgrave, hvor man over et længere tidsrum har lagt tidligt døde børn. Måske. Tilsvarende

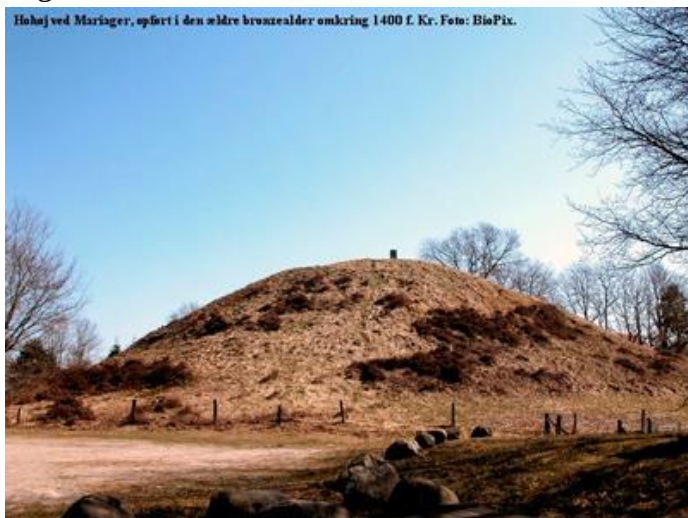
enkeltgrave har man fundet i Lund, med det særkende, at kistelågene var (bevidst?) forkullede.⁸

Som overgang til bronzealderen kalder man tiden fra o. 2400 - o. 1700 f. Kr. for **dolketid**. Der bliver her flintminedrift ved Limfjorden i næsten stordriftsformat. Der fortsættes med stenbyggede enkeltgrave - med genbrug som i jættestuerne - og i Midtjylland uden høj. Naturen i Nordfjends er præget af Limfjorden og en anelig mængde historiske levn, som er registreret på bl. a. [Arkæologi ved Skive Museum](#). Det drejer sig i forhistorisk tid - dvs. før der er skriftlige kilder - om køkkenmøddinger, gravhøje, dysser, enkelte bosættelsesfund med tilhørende fund i form af redskaber, våben, beklædning, smykker m.v. Det kan være vanskeligt at give en kvantitativ opgørelse alene p. gr. af spørgsmålet om fundenheder. Men en optælling i regneark af fund og fortidsminder i opgørelse fra [Kulturarvsstyrelsen](#) giver uspecificeret omkring 250.000 fundsteder. Der er her så både talt fredede og ikke-fredede steder med. En bronzealder ekspert ved [Aarhus Universitet](#) anslår, at der findes o. 100.000 bronzealderhøje i Danmark.

Bronze-, jernalder og vikingetid

Bronzealderen o. 1700 - o. 500 f. Kr. Ud over at Danmark helt uden egne metaller nu blev en af Europas største forbrugere af bronze til våben m.v. pr. km², er gravhøjene vel nok det mest markante - de ligger i Danmark jævnt fordelt over hele landet. Der var relativt varmt og tørt i Danmark i denne periode, tidligere tiders skovarealer blev på Skive egnen fortrængt af græsningsarealer til husdyrene.

Der er ganske mange gravhøje fra bronzealderen i hele Skive Kommunes område. Der vil være tale om gravhøje med en højde på ofte op mod 4 m, ofte også anlagt på markante bakkedrag. Bronzealderens gravhøje kan ligge i grupper som i Bruddal, eller på rad og række som f. eks. i Hem. Beboelsen synes at have være enkeltstående to- eller treskibede langhuse, ikke landsbyer. Der er fundet og udgravet huse af denne type i Jegstrup, Dommerby. Udgravningerne i Jegstrup, Dommerby kunne tyde på, at agerbruget har været af mindre betydning, hvorimod husdyrbruget (som i resten af landet i bronzealderen) har været vigtigere - med husdyr som kvæg, får, geder, svin (i skovområder især) og heste, sidstnævnte dog nok kun som en luksus, de mere velstillede kunne tillade sig.

Høj ved Mariager, opført i den ældre bronzealder omkring 1400 f. Kr. Foto: BioPix.

⁸ Se Nationalmuseets kort, s. 2, [med fund](#).

Jernalderen inddeles efter fundenes særlige kendetegn i 1) førromersk jernalder, o. 500 f. Kr. - o. 1 e. Kr. (der er ikke noget, der hedder år 0), 2) romersk jernalder, o. 1 - o. 400 e. Kr., 3) germansk jernalder, o. 400 - o. 800 e. Kr.

Det blev o. 400 f. Kr. koldere i Danmark, og der kom nu mere sammenhængende bebyggelser, hvor man kunne bo på det samme sted eller blot flytte nogle få hundrede meter væk. I førromersk jernalder bredte brandgravsskikken sig, dvs. de døde blev brændt og lagt i en urne, som blev anbragt på en flad mark, evt. ved siden af en eksisterende gravhøj. Det er der eksempler på fra Ørum, Galgehøj i Ørslevkloster og Lundø.

Fra romersk jernalder ændrede gravskikkene sig igen. Efter brandgraven kommer nu skeletgraven igen, navnlig til begravelser af mere velstående. Gravpladser med skelet- og brandgrave benyttedes ofte gennem århundreder, en enkelt med 2500 grave over et tidsspan på omkring 500 år. I yngre romertid skete der flere vigtige fornyelser. Landbruget gik endnu mere over til kvægavl end i bronzetiden. Havre og rug samt hør vinder frem.

Vikingetid. Danmarks vikingetid, som datidens beboere også kaldte sig selv, i det mindste de af dem, der drog på sørøver- og handelstogter, kan dateres til ca. 800 - ca. 1050, altså lidt ind i den periode, hvor Danmark i princippet var gået over til kristendommen. Man har fra denne periode "[Trelleborgene](#)", hvoraf Fyrkat og Aggersborg ligger i nabolaget. Disse borge har enten været "tvangsborge", dvs. beregnet på, at centralmagten kunne holde styr på befolkningen, eller de har evt. været beregnet på erobringstogter ud af landet.

I Nordfjends har vi et [interessant levn fra vikingetiden](#). Gravhøjen mellem Sønder Hald Vej og Gammel Hald Vej er oprindeligt en gravhøj fra stenalderen, hvor så en givetvis velhavende vikingefamilie har foretaget en gang genbrug, som nu ca. 1000 år efter får være - men lidt respektløst har det da været over for de også dengang for længst hedengangne forfædre. Man kan måske formode, at denne viking har været tilknyttet enten Fyrkat eller Aggersborg.

Den lille Jelling-sten (ca. 935) - bag den store: [Kong Gorm](#) gjorde disse [kumler](#) efter Thyre sin kone, Danmarks [pryd](#).

Den store Jelling-sten (ca. 960 ? 985): [Kong Harald](#) bød gøre disse kumler efter Gorm, sin fader, og efter Thyre, sin moder, den Harald, som vandt sig hele Danmark og Norge og gjorde [dannerne kristne](#).

Gorm den Gamle (død omkring 958).

Kuml: tegn eller mindesmærke.

Omdiskuteret oversættelse. Alternativt ?Danmarks bod?.

Harald Blåtand (død omkring 986).

Omdiskuteret oversættelse. Alternativt ?gjorde Danmark helt, fuldstændigt?.

Nordfjends i forhistorisk tid, istid og stenalder

De første mennesker kom til Nordfjends og omkringliggende egne for ca. 12.000 år siden. De har ikke efterladt sig mange spor, men i det nordlige Fjends, er der dog gjort løsfund, som kan tegne en skitse til en historie.

Egnens første beboere levede som jægere og samlere, der flyttede boplads flere gange om året, men fra omkring 4000 før Kristus, blev landbruget, agerbrug og kvægavl, det vigtigste erhverv og den tids mennesker blev mere bofaste og byggede mere solide bygninger. For ca. 2500 år siden opstod de første landsbyer, som i begyndelsen flyttede med nogle års mellemrum for efterhånden at blive mere stedfaste.

Ved siden af bopladser og landsbyer udgør gravfundene et vigtigt materiale, der kan fortælle om skiftende tiders livsvilkår. Gravskikkene ændrede sig gennem oldtiden. Det begyndte med simple jordgrave, skiftede til stendysser og jættestuer og sluttede med vikingetidens gravhøje, der fortæller om troen på Odin og Thor.

En god illustration til næsten hele denne udvikling finder vi i en rundhøj ved Sdr. Haldvej,

lige ud for Rævebakken. Der er her gjort fund fra stenalderen helt op til en vikingegravsættelse.

Fra Hald by mod Højslev Kirkeby, mellem Ørslevkloster- og Hobrovej og strækningen mellem Hald Søndermark og Sønder Ørum finder man adskillige [rundhøje](#) og [brandgrave](#) fra oldtiden, især fra sten- og bronzealder, **se en [Udgravningshistorie fra Hald](#)**. Tilsvarende i området mellem Hejlskov, Bøstrup, Virksund og Ørslevkloster Sø og Ørum, især [Sønder Ørum](#). Adskillige af de her præsenterede oldtidsfund er stærkt beskadigede i medfør af århundreders landbrugsdrift og inkompetent udgravning. Selv i Nationalmuseets besigtigelser i 1980'erne har der været anledning til påtale og henstillinger. Stort set kun totalt fredede lokaliteter fremdrages i den her givne, eksemplificerende oversigt:

- [Bavnehøj](#), en rundhøj, baunehøj beliggende i lynggroet hede og træbevoksning med udsigt over Hald. Lige i nærheden o. Gl. Haldvej findes der også en affaldsgrube fra jernalderen. Bavnehøj ligger i en mindre privatejet skov. Gældende regler her er, at offentligheden kun må færdes på de eksisterende veje og stier. Offentligheden må også færdes på udyrkede arealer. Det skal man således finde, hvis man vil have adgang til Bavnehøj.
- [Sønder Hald Vej](#), en stenbygget grav og rundhøj fra stenalder med 14 fund, gjort i 1890 og anbragt på Nationalmuseet. Der er her også en begravelsesplads fra vikingetid.
- [Galgehøj](#) mellem Hald og Hejlskov, rundhøj med brandgrav, sten- og bronzealder. Der er bl.a. registreret rester af [jættestuer / dysser](#) fra yngre stenalder på Hejlskovvej.
- [Saltenhøj](#), [Krablakkehøj](#) og [Lærkenbjerg](#), rundhøje, sidstnævnte en affaldsgrube, fra stenalder, ved Hejlskov i lyngklædt og træbevokset område. Der er i [Hejlskov](#) yderligere rimeligt velbevarede rundhøje.
- Desuden ved Hejlskov [Lindbjerg](#), en stenbygget grav, hvor stenene er forsvundet, brugt som vejkantning ved [Bruddal](#). Lynggroet høj.
- [Højslev](#). Fra Bruddal, diverse fund, overpløjet rundhøj (dværghøj).
- [Skovgårde](#), rundhøj mellem Højslev og Lundø.
- [Stophøj](#) ved Virksund, en rundhøj på lynggroet hede.
- [Løjenhøj](#) og [Møgelhøj](#) mellem Lund og Hejlskov, rundhøje, hvor især Møgelhøj ligger smukt med udsigt til Hjarbæk og Lovns. Begge disse høje har gamle skader i form af afgravning o.l.
- [Øksenbjerg](#) i Ørslevkloster, en affaldsgrube fra ældre jernalder med en ret sparsom fundhistorie.
- [Sejstrup](#), rundhøj, lynggroet i ager, fund af skelet og urne.
- [Sorthøj](#) ved Nørre Ørum. Rundhøj med en del skader. Fund af gravsten fra oldtiden ved udgravning. Græsklædt, nu afhegnet. [Bavnehøje](#) mellem Nørre og Søndre Ørum. Baunehøj, rundhøj, adskillige skader. Græsklædt.
- I og ved Sønder Ørum er der adskillige rundhøje o.l. [St. Bredhøj](#), rundhøj, græs og løvkrat, flere skader. [Præsthøj](#), rundhøj, græsklædt i græsmark, noget beskadiget. [Mikkelsehøj](#), rundhøj, græsklædt, noget beskadiget. [Stålhøj](#), rundhøj, græsklædt. [Store Tinghøj](#), rundhøj, græsklædt i ager, stærkt beskadiget. [Tørvehøje](#), rundhøje i træbevoksning. [Stensbjerg](#), rundhøj, flere fund, græsklædt og træbevoksning.

[Møllehøje](#), rundhøj, lynggroet hede. [Troelstrup](#), rundhøj, græs og nålekrat. Og adskilligt flere.

Der er således adskillige gravhøje i Nordfjends, især ruten ad Ørslevklostervej og området Hejlskov, Bøstrup, Virksund og omkring Ørslevkloster Sø, samt Nørre og især Sønder Ørum.

Nordfjends i 15-1700-tallet

Med reformationen i 1536 - og hermed middelalderens afslutning i Danmark - bliver der flere kilder og således en mere detaljeret historie at udfolde, også om Nordfjends. Den almindelig danmarkshistorie kan man opdele i tiden fra reformationen til enevældens indførelse i 1660, den ældre enevælde frem til landboreformernes start, først og fremmest ophævelsen af stavnsbåndet i 1788, tiden indtil junigrundloven i 1849 og tiden herefter. Dog lægges der et skel ved 1930, da det er slutåret for det benyttede folketællingsmateriale.

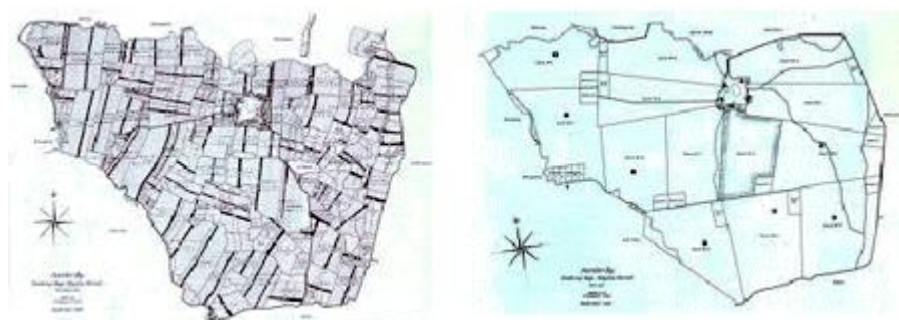
Fra reformation til enevælde, 1536-1660

De væsentlige magtgrupper efter kirkens fald som godsejermagt med reformationen var adel og konge. Men med en stadig stærkere kongemagt, og perioden slutter med, at adelen mistede sin magt ved enevældens indførelse. Mindst 80% af befolkningen boede på landet. Det meste af jorden blev dyrket på ca. 75.000 bondegårde, d.v.s. stort set familiebrug, hvor familien kunne drive gården alene eller sammen med ganske få tjenestefolk. Efter reformationen steg befolkningens størrelse markant. I Midt- og Vestjylland gennemførte man ofte uformelle delinger af gårdene, men i resten af landet var hovedreglen, at gårdene forblev udelte. Og man opførte her i stedet små, næsten jordløse huse til de uheldige, der ikke fik gården. Bondestanden blev på den måde i praksis delt i to sociale lag: gårdmændene og husmændene, en betegnelse for bønder uden eller kun meget lidt jord. Omkring 1660 var gårdmændene dog stadig i flertal. Bønderne boede i landsbyer, hvorhver bonde havde sine egne marker, spredt i mange stykker rundt om landsbyen. Det var basis i landsbyfællesskabet, hvor alle gårdmænd mødte på et bystævne og traf de nødvendige beslutninger om den fælles kvæg- og jorddrift. I Bøstrup ser man stadig tydeligt markeret denne struktur i fortidens landsbyer. De fleste bønder ejede ikke deres gårde selv, men var fæstebønder under en adelsmand, en godsejer, kongen eller en kirkelig institution, hvis gods efter reformationen blev overtaget af kronen. Efter Grevens Fejde blev en del jyske selvejerbønder gjort til fæstere, så antallet af selvejere, det vil sige bønder der ejede deres gård selv, nu var under 10% på landsplan. Andelen af selvejere faldt til omkring 6% i 1651. Kongen var godsejer for ca. halvdelen af landets fæstebønder, mens de fleste andre hørte under adelige godsejere. Fæstebønderne betalte faste årlige afgifter, landgilde, til deres godsejer. De var også forpligtede til at arbejde for godsejeren, dvs. til at gøre hoveri, som især på krongodset kunne betales med penge i stedet. Godsejeren var bøndernes ”herskab”, hvilket bl.a. betød, at godsejeren havde såkaldt hals- og håndsret (politi- og straffemyndighed) over sine bønder. Han skulle derfor opretholde lov og orden blandt dem, men han skulle også beskytte dem mod krav og overgreb fra udenforstående. Godsejerne levede på deres herre- eller hovedgårde, som de drev for egen regning, hovedsageligt ved hjælp af bøndernes hoveri. Dog var endnu midt i 1500-tallet de fleste hovedgårde ret små og hoveriet moderat. Fra slutningen af 1500-tallet voksede herregårdsmarkerne og bønderne blev pålagt mere hoveri. Til gengæld blev landgilden ikke forhøjet i denne periode, selv om tiderne var gode. Det var først, da staten også begyndte at kræve stigende skatter midt i 1600-tallet, at bøndernes vilkår for alvor begyndte at forværres.

Frem til omkring 1640 var priserne på landbrugsvarer stigende, og dansk landbrug havde en blomstrende eksport af korn og stude. Bondegårdene var så store, at bønderne havde korn eller andre produkter at sælge, og godsejerne fik korn både fra deres egne marker og som landgilde fra bønderne. Studene blev fedet op på bondegårdene de første tre-fire år, men blev så i reglen solgt til godsejerne, der gav dem et kraftigt foder det sidste år, før de blev solgt til eksport og vandrede sydpå.

Tiden omkring landboreformerne.

Fra o. 1750 begyndte landbrugspriserne at stige efter en periode med tilbagegang og stagnation o. 1730'erne. Landboreformerne, først og fremmest med udskiftningen af jorden fra landsbyfællesskabet, kan i vid udstrækning ses som et resultat af et fælles ønske hos godsejere og gårdmænd om med de gode tider at forøge landbrugsproduktionen.

Skitse over et landsbyfællesskab før og efter udskiftningen - trevangsbrug, opdelt i vange og åse, med overdrev

Man ser her, hvorledes gårde, placeret samlet i landsbyen med nøje inddelte jordtilliggender i trevangsbruget (man skulle dele dårlig og god jord inden for denne opdeling) med udskiftningen blev udflyttet og markerne samlet omkring den enkelte gård. Det kneb med at få hoveriet, som var godsejernes pris for fæstebøndernes stagnerende landgilde, ophævet med en kompensation, som både bønderne og godsejerne fandt rimelig. Struense skar igennem med en for bønderne gunstig ordning i 1771, men den blev ophævet igen i 1772 med Struenses fald fra magten og hans henrettelse. Herefter blev reglen, at der skulle ske individuelle aftaler mellem bønder og godsejere. Reformperioden omfattede også nyt inden for undervisning og fattigvæsen. 1803-forordningen sørgede for de fattige. 1814-forordningen bestemte på ny almindelig undervisningspligt, noget der allerede havde været bestemt siden 1730'erne men kun fungeret middelmådigt. Der var i kølvandet på reformerne almindelig økonomisk fremgang, midlertidigt afbrudt af statsbankerotten i 1813, men tilbage igen fra 1830'erne. De gode tider fra især 1830'erne afspejler sig også tydeligt i Nordfjends. Man mærkede i praksis stort set ikke de udenrigspolitiske katastrofer med tabet af Norge i 1814, salget af kolonierne i Indien og Guldkysten i 1845 og 1850, eller tabet af Sønderjylland op til Kongeåen i 1864. Det var en tid langt fra vore dages globalisering, hvor en bilbombe et sted i Mellemøsten kan få katastrofale konsekvenser for et erhvervsliv dybt afhængig af energipriser et helt andet sted i verden.

Enevældens godsejersamfund indtil 1784

Landbosamfundet 1784-1848

Lad os for Ørslevkloster sogn begynde med det, vi med sikkerhed ved, startende med folketællingerne fra 1787. Vi kan så trække beskrivelsen tilbage til afslutningen på middelalderen og starten på nyere tid med reformationen i 1536. Så detaljeret som det ind

imellem ganske sparsomme kildemateriale tillader det. Tidens tand har både bidt med ild, vand og almindelig forgængelighed i kildematerialet.

År	ØrslevKloster hovedgård	Lerkenborg	Hejlskov	Bøstrup	Lund	Hald	I alt
1787	32		93	107	61	163	456
1801	22	11	81	106	59	160	439
1834	61	14	110	130	81	264	660
1840	92	11	115	134	79	265	696
1845	85	11	116	138	82	268	700
1850	84	14	111	121	98	268	696
1870	92		145	161	84	318	800
1880	92		175	159	88	318	832
1890	80		180	161	105	416	942
1901	55		195	174	114	450	988
1906	42		160	112	211	460	985
1911	24		168	118	222	484	1016
1916	28		173	121	228	497	1046
1921			175	123	231	504	1033
1925			178	125	235	513	1052
1930			195	137	258	561	1151

Folketællinger kan have ganske detaljerede oplysninger helt ned på matrikelniveau (til gengæld så også hyppigt manglende sammentællinger og næsten ulæselige sider). Man kan her få oplysninger, som ellers kan være svære at finde. Vi vil gå så detaljeret til værks, som folketællingerne tillader det: optællinger fra 1) hovedgården til Ørslevkloster, 2) i nogle år fra udlæggeren Lerkenborg, fra landsbyerne 3) Hald, 4) Hejlskov, 5) Bøstrup, 6) Lund. Fra slutningen af 1800-tallet vil det oven i købet være muligt at finde folketal på specifikke matrikler i f. eks. Hald Søndermark o.a. lokaliteter. Med varierende konsekvens får man alder, erhverv, ægtestand, religiøs tilhørsforhold, stilling i husstanden m.v. Disse mere specifikke oplysninger er kun i begrænset omfang udnyttet.

Udviklingsmæssigt bemærker vi, at der også i Ørslevkloster sogn er et stagnerende folketal o. napoleonskrigene ved århundredskiftet 17-1800. Landboreformernes udskiftning og den økonomiske fremgang ses også tydeligt i et stigende folketal herefter, hvor den første folketælling efter krisen, 1834 virkelig betegner et spring fremad. Det må nok formodes at skyldes en kombination af, at udskiftningen kombineret med gode landbrugspriser trak flere folk til. Der var mere at leve af.

Omkring **Ørslevkloster hovedgård** og udlæggeren Lerkenborg kan det bemærkes, at hovedgården har et stærkt stigende folketal fra 1830'erne, som holder sig på niveauet fra 1840 frem til slutningen af 1800-tallet, hvor herregårdsslagtningen sætter sine tydelige spor. Det fremgår også af listerne, at der fra 1830'erne kan registreres, at hovedgården nu har inkluderet et skovhus, et skovfogedhus og senere mindst en (måske to) smedje(r). Det er uvist, hvorfor optællingen af Lerkenborg særskilt ophører i 1850. Men det er en fin detalje at kunne konstatere for optællingsåret 1834, at der på **Lærkenborg** er registreret Elisabeth Richter 67, datteren Anne Elisabeth Richter 47, dennes mand Christen Josephsen Møller, 36 og Nicoline Brandt 56 år gammel. Sammen med tilhørende tyende - enkefruen fra Ørslev Kloster, datteren, svigersønnen og den afdøde husbonds elskerinde i samme, på alle måder så nok også rummelige gård. Det er kendt, at Lærkenborg er opført af ejeren af Ørslev Kloster, Jacob Lerche, borgmester i Nyborg og kancelliråd, og at han flyttede til gården i 1768 som pensionist og for at overlade driften af Ørslev Kloster til datteren og svigersønnen Hans

Henrik Jørgensen. Lærkenborg fungerede indtil 1810 som en art aftægtsbolig for ejerne af Ørslev Kloster, og igen fra 1828, hvor Elisabeth Richter købte gården efter mandens, M. P. Richters død i 1827. M. P. Richter havde i sin ungdom bortført Elisabeth for at blive gift med hende - Elisabeths forældre var ikke umiddelbart begejstrede for partiet. De fik en større mængde børn, vist nok en 12-13 stykker. Midt i det hele blev Richter forelsket i Nicoline Brandt, som han hjemførte til Ørslev Kloster og fik 2 børn med. Om det var Richters gode næse for tolerante kvinder, der fik det hele til at gå så godt, at de to kvinder til henholdsvis den ene og den anden hånd kunne komme så godt ud af det med hinanden, at de kunne bo sammen det meste af et liv, kan man ikke vide. men lidt bemærkelsesværdigt er det da. Kom så ikke og sig, at man ikke kan lære noget af historien!

Man kan i hele folketællingsperioden følge de forskellige [ejere af Ørslev Kloster](#) med alder, ægtefælle og antal børn. Udviklingen af Ørslev Kloster fra kloster og hovedgård til forfald, redning og stiftelse kan der læses mere detaljeret om i [Ørslev Klosters jordtilliggender](#). Det fremgår af folketællingsmaterialet, at hovedgårdens folkehold voksede som folketallet i resten af sognet. Men fra 1890 frem til folketællingen i 1916 går det overordentlig stærkt tilbage. Under familien Herskind og svigersønnen Fritz Grotrian ser det ud til at gå helt galt, især under Fritz Grotrian. Under A. Herskind var der 23 personer i hovedgårdens hushold incl. tyendet, 8 forpagterhuse, huse i Hald, der folketællingsmæssigt registreredes som hørende til hovedgården. Under Grotrian var der stadig 24 i hovedgårdens husholdning, formentlig et udslag af Grotrians manglende erkendelse af den økonomiske situation. Men den sidste registrerede beboer, P. O. J. Malling har ikke et folkehold på hovedgården.

Nedgangsperioden, herregårdsslagtingen har nået sin naturlige konsekvens. Fritz Grotrian startede som forvalter for A. Herskind og blev siden svigersøn. Det var især under Grotrian, forfaldet satte ind, hvor der blev solgt fra for at klare dagen og vejen. Salget til Malling i 1913 var de sørgelige rester: 5-600 tdr. land agerjord, 50 tdr. land park og skov. Og Ørslevkloster Sø, 72 tdr. land.

Da Malling afhændede godset i 1918, blev det for størstepartens vedkommende til et konsortium, som solgte fra, bl.a. Ravnkildegård. Den gamle hovedbygning, klostret, kom under Bygningsynet, og til al held for eftertiden flyttede Olga Sponneck i 1934 ind som ejer af klostrets hovedbygning og nogle tilhørende få td. land. I 1927 var der blevet udstykket til statshusmandsbrug, og der var nu kun lidt under 100 tdr. land tilbage til hovedgården, som Jens Chr. Petersen havde overtaget.

Det kan bemærkes, at **folketællingen** i 1870 blev afholdt på [Hald Kro](#), og at det ikke i mindste måde fremgår af listerne, at de er blevet ført og optalt i en kro. Tværtimod er listerne dette år ualmindeligt ordentligt og ædrueligt ført.

Som andre detaljer fra folketællingsmaterialet kan anføres, at der er tal for Hald skole frem til folketællingen i 1901. Og for Hald mejeri fra 1901. Der er desuden registreret en købmand i 1916, hvor Hald brugsforening havde fortrængt Hald skole fra den tidligere skolebygning. **Nordfjends i 1700-tallet** har vi også et relativt indgående billede af bl.a. i kraft af [Nicolai Jonges](#) Danmarksbeskrivelse fra 1777. Jonge erklærer selv at bygge på [Christian d. 5.'s matrikel](#) fra 1688, og i adskillige lokale beskrivelser går han med den for ham typiske forsigtighed også længere tilbage, hyppigt til reformationen i 1536, der jo fundamentalt ændrede rigets kirkelige forhold.

Det kan konstateres, at Jonge i 1777 ikke vidste, om **Ørslev Kloster** var et benediktinsk nonnekloster, eller om det har været et augustinerkloster som naboklostrene i Grinderslev og Viborg. Vi ved, at klosteret i 1584 (som konsekvens af reformationen i 1536) afleverede dets papirer til domkirken i Viborg, hvor en voldsom brand i 1726 uheldigvis betød, at papirerne gik tabt, og hermed væsentlig viden om klosterets tidligste historie. Klosteret nævnes første gang i en skriftlig kilde i forbindelse med en godsoverdragelse i 1275.

Man kan ved at sammenholde forskellige tidsmæssige opgørelser over [Ørslev Klosters jordtilliggender](#) konstatere, at det har været et relativt ydmygt gods, præget af forfald og tilbagegang i tiden umiddelbart efter reformationen i 1536.

Man kan yderligere få bekræftet Ørslev Klosters ringe forfatning i 1500-tallet, omkring reformationen og overgangen fra kirke til krone. Her fra en undersøgelse af ejendomsforholdene i Salling 1524 (uddrag fra Historie/Jyske Samlinger, Bind 5. række, 6, 1941 - 1942, Ejendomsforholdene i Salling 1524. Af Henrik Larsen). Der sammenlignes her med Sallings eneste kloster, [Grinderslev Kloster](#), der var for regelbundne Munke af Augustinerordenen. Det omtales første Gang 1176. Det var et ydmygt, nærmest fattigt kloster. I sammenligningen med dette og andre klostre anføres det, at Ørslev Kloster i modsætning til Stubber Kloster hverken i 1524 eller senere havde gods i Salling.

Man kan ud fra Henrik Larsens undersøgelse i øvrigt konkludere omkring ejendomsforholdene i Salling før reformationen (og nok også i Fjends Herred?), at kronen og bønderne ejede noget under 1/3, adelen og kirken noget over 1/3. Efter Reformationen, efter at både det meste selvejergods og størstedelen af det gejstlige gods var kommet under kronen, blev kronen derimod Sallings største Godsejer, også ejer af Ørslev Kloster, der som beskrevet ovenfor i 15-1600-tallet blev bragt i en grumt ringe forfatning i tiden efter kronens overtagelse.

Fiendsherred.

Det hedder hos Nic. Jonge: "Fiendsherred er af stor Strækning; thi det grændser mod Norden til Liimfiorden; mod Sønden til Ribe, og Aarhusstifter; mod Østen til Liimfiorden og Nørtingherred; mod Vesten til Riberstift, hvorfra det skilles ved Skiveaae.

Dette Herred indbefatter atten Landsbyekirkesogne, hvilke ere: 1) Ørumsogn; 2)

Gammelstrupsgn; 3) Borritzsgn; 4) Kaabberupsgn; 5) Feldingbergsgn; 6)

Ørslevklosterssgn; 8) Mønstedsgn; 9) Smøllerupsgn; 10) Vrouesogn; 11)

Resensogn; 12) Høgslevsgn; 13) Dommerbyesogn; 14) Lundøesogn; 15) Thorupsgn; 16)

Qvolssogn; 17) Vridstedsgn; 18) Flyesogn. Vi merke nu hvert Sogn især."

Her er så udvalgt afsnittene om sognene i Nordfjends:

"**Ørslevklostersogn.** Dertil hører: **Heilskovbye**, hvor Præstegaarden ligger; Ørslevkloster (**Ørslev Kloster**), en anseelig Herregaard, som i de katholske Tider har været et bekiendt Nonnekloster, men af hvad Orden vides ikke; det har havt sit eget Birk, og hørt til Biskopdømmet i Viborg; Ved Reformationen Aar 1536 blev det sekulariseret, og kom til Kronen, men Aar 1584 kom det ved Mageskifte i partikuliere Hænder; Paa Gaarden holdes Staldstude; Fra Værelserne paa Gaarden falder en meget deilig Udsigt til den store og smuk anlagte Hauge, til Skoven, Marken og Liimfiorden; Den fiende eller nordre Længde af Borgegaarden er Sognekirken med et temmelig høit Taarn; indvendig er Kirken meget smuk med et tilbygt Liigkapel; Gaarden har skjønt Fiskerie i Liimfiorden, ligeledes sin egen Birkeret og Birkedommer, Den frie Hovedgaardstaxt er 27 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr. 1 Alb.,

Bøndergods 310 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr., Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr., Tiender 42 Tdr. 3 Skpr. 4/5 Fkr. *** Bøstrupbye; Lundbye**, som har sit Navn af en liden Skov eller Lund, som ligger ved Byen; **Haldbye**; ved denne Bye ligge mange Bakker og Høye. **Laigaard**, er to Gaarde, hvis rette Navn menes at være Ladegaard, og efter al Rimelighed har i fordum Tid været en Ladegaard under Ørslevkloster. Færgehuset, ved Virksunds Færgested, hvor man lader sig til Baads oversætte over Liimfiorden, som her er meget smal, fra Fiendsherred over til Smidstrup i Ulbjergsogn i Rindsherred. Dette smalle Sund kaldes **Virksund**. Sognet har skønt Fiskerie i Liimfiorden.

Høgslevsogn ligger ved Liimfiorden, hvori Bønderne have got Fiskerie af Aal, Sild, Aborrer og andre Sorter Fisk. Til Sognet hører: **Høgslevbye; Starupgaard**, en Herregaard, som holder Staldstude; dens frie Hovedgaardstaxt er 35 Tdr. 1 Skp. 1 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr., Bøndergods 256 Tdr. 3 Skpr., Skovskyld 2 Skpr. 2 Alb., Tiender 77 Tdr. 3 Skpr. 4/5 Fkr. Gaarden har faaet Aar 1564 sit eget Birk, som kaldes Høgslevbirk eller Starupgaardsbirk. **Starupbye; Starupmølle; Halskov**, en Gaard, som i fordum Tid har været beboet af adelige Folk, men nu af Bønder; Halskovboel; **Vinkelbye; Vinkelplet**, een Gaard; **Østerriisbye; Maigaard; Degnsgaard; Bodsgaard; Svenstrupbye; Seistrupbye; Bruddal**, een Gaard.

Lundøesogn er det andet Annex til Høgslevkirke, og bestaaer kun af 30 Tdr. Hartkorn; thi dette Sogn er en Peninsel eller Halvøe, omringet af Liimfiorden, og man kan kiøre, ride og vade over Vandet dertil. Den har sit Navn af den liden Lund eller Kratstov, som er der paa Landet. Beboerne maae nære sig af Fiskerie af Vandet, thi Avlingen kan ei føde dem. Kirken har før været et Kapel, tilhørende Viborgdomkapitel. Sognet bestaaer af Lundøbye; Lundøegaard.

Ørumsogn, som har skønt Fiskerie i Liimfiorden, bestaaer af **Nørørumbye; Sønderørumbye; Ørumgaard; Strandet**, en Herregaard, beliggende ved Liimfiordens Strand, hvoraf Gaarden har sit Navn; dens frie Hovedgaardstaxt er 19 Tdr. 3 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., Bøndergods 228 Tdr. 4 Skpr. 1 Fkr. 1 Alb., Mølleskyld 1 Td. 2 Fkr., Tiender 26 Tdr. 4 Skpr. 3 Fkr. Arisboel; Drontmølle. **Gammelstrupsgn** er det ene Annex til Ørumkirke. Dertil hører: **Gammelstrupbye**. Paa Gammelstrupheede findes en Skandse, hvor Dronning Margrethe skal efter Fortællning have havt sine Krigsfolk samlede. Beke, en eenlig Gaard; **Fusagerbye; Lundgaard**, en Herregaard med en smuk Skov; dens frie Hovedgaardstaxt er 22 Tdr. 5 Skpr. 2 Fkr. 2 Alb., Bøndergods 283 Tdr. 2 Skpr. 3 Fkr., Skovskyld 2 Skpr. 2 Alb., Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr., Tiender 76 Tdr. 1 Fkr. **Drengsgaard**. *Udi dette Sogn forarbeides en Mængde sorte Gryder og andre Leerkar.*

..."

Man bemærker i denne sognebeskrivelse ud over det om Ørslev kloster anførte især, at Hejlskov i 1777 havde sognets præstegård, at Hald havde mange bakker, dvs. grav- og baunehøje, og at Lundø ikke havde så god landbrugsjord, hvilket bevirkede, at man måtte ernære sig ved fiskeri.

Nordiske måleenheder i 17- og 1800 tallet

Der er - især i [Nicolai Jonge](#) - benyttet en række **forkortelser for datidens mål- og vægtenheder**. De gamle danske mål blev fastlagt i Danmarks første lov om mål og vægt i 1683. De havde gyldighed frem til 1907, hvor man indførte metersystemet. Her de vigtigste:

1. **Arealmål**, 1Tdr. land=8 skæpper (Skpr)=32 fjerdingkar (Fkr)=96 album (Alb=14000 kvadratalen=5516 m²). *I Skives kulturhistoriske samlinger, kan man under længdemål se flere eksempler på alenmål, her et [alenmål fra 1810](#).*
2. **Vægt- og rummål**, 1 tønne korn=4æ kubikfod=139,1 = 8 skæpper, 1tønne øl=136 potter=131,4l, 1 tønne smør=126,976 kg=16 lispund. *I Skives kulturhistoriske samlinger, kan man fra 1800-tallet se [et alkoholmeter](#) og [4 sprit- m.v. ankre](#). Der er på museet også flere eksempler på [bismervægte](#).*
3. **Mønt**, 1 Rigsdaler (Rd. eller Rdl.)= 6 Mark (Mk.)=96 Skilling (Sk). Ved møntreformen i 1813 indføres Rigsbankdaler, fra 1854 benævnt Rigsdaler. 1RbdL.=6 Mark=16 Skilling. 1 RbdL.=6 gamle Rigsdaler. Ved Møntreformen i 1873 indførtes Kroner og Øre. 1 Kr.=æRd.
4. **Hartkornsmål**. *Hartkorn* betyder oprindeligt "hårdt korn", dvs. rug eller byg. Hartkorn anvendes som et samlet udtryk for et jordstykkets areal og bonitet, og dermed for dets værdi. Udgangspunktet var arealet, opgjort i tønnder land. Derefter vurderedes jordens bonitet. Her anvendtes en skala fra 2 til 20, således at der af den bedste jord gik 2 og af den ringeste 20 tønnder land til 1 tønne hartkorn. Andre former for ejendom (skov, tiende, mølleafgift m.v.) vurderedes også i td. htk.

En skæppe, Museum Salling

En toldkop - som er 1/18 del skæppe

Mtr. nr. 36-9: En *toldkop* var 1/18 skæppe - bemærk, de afbillede genstandes størrelsesforhold er ret misvisende på de øverste afbildninger, se nederste billede. Det var det mål korn, mølleren fik for at male en skæppe korn. En toldkop var af kobber og bar Christian den 5.s stempel. Man foretog justeringer af toldkopperne som senere også af lodde-vægte. Man kan til yderlige forståelse af de benyttede forkortelser for mål og vægt bruge Jonges indledende afsnit Om kongeriget Danmark, hvor de væsentligste forkortelser anføres. De vigtigste: Tdr. referer til [Hartkorn](#), Skpr. må antages at være [Skæpper](#), Fkr må være fjerdingkar, Alb må være album, afgiften til kirken var [Tiender](#). Hertil kommer en yderligere række af [skattemæssige begreber](#) i forbindelse med 1600-tallets to matrikler, 1644- og 1688-matriklen. Se oven for.

Det hedder herom i Jonge: "Det ganske Kongeriges egentlige Størrelse er vanskeligt at bestemme og fastsætte, eftersom det ikke hænger sammen; men udgjør omtrent 850 geographiske Qvadratmile. Danmarks Agerlands contribuerende Hartkorn og Tiender ere følgende: nemlig

- 1) udi Siællands Stift er 97303 Tdr. Ager og Eng., Dernæst. Skov- og Mølleskyld 2185 Tdr. Og Tiender 16163 Tdr.
- 2) Udi Fyhn, Lolland og Falster er 89536 Tdr. Ager og Eng. Dernæst Skov- og Mølleskyld 1943 Tdr. Og Tiender 10536 Tdr.
- 3) Udi Jylland i Aalborg og Viborg Stift er 53479 Tdr. Ager og Eng. Dernæst Skov- og Mølleskyld 1079 Tdr. Og Tiender 13504 Tdr.
- 4) I Aarhus og Riber-Stift er 86685 Tdr. Ager og Eng. Dernæst Skov- og Mølleskyld 1887

Tdr. Og Tiender 21240 Tdr.

Summa 327023 Tdr. Ager og Eng. Dernæst Skov- og Mølleskyld 7094 Tdr. Og Tiender 61443 Tdr.

Det fri Hartkorn i Danmark er:

1) i Siællands Stift er Ager og Eng 13702 Tdr. Dernæst Skov- og Mølleskyld 2406 Tdr. Og Tiender 893 Tdr.

2) I Fyhn, Lolland og Falster er Ager og Eng 14372 Tdr. Dernæst Skov- og Mølleskyld 791 Tdr. Og Tiender 1193 Tdr.

3) I Jylland i Aalborg og Viborg Stift er Ager og Eng 7747 Tdr. Dernæst Skov og Mølleskyld 428 Tdr. Og Tiender 342 Tdr.

4) I Aarhus og Riber-Stift er Ager og Eng 16665 Tdr. Skov, og Mølleskyld 819 Tdr. Og Tiender 909 Tdr.

Summa af det fri Hartkorn Ager og Eng 52486 Tdr. Dernæst. 'Skov, og Mølleskyld 4444 Tdr. Og Tiender 3342 Tdr.

Naar nu fra alle Slags. Hartkorn, som tilsammen i alt gjør 455812 Tdr. afdrages det Uegentlige, nemlig Skov- og Mølleskyld med Tienderne, da bliver efter saadan Afkortning Sædelandets Hartkorn. 379483 Tønder; hvilket saaledes er befunden ved Landmaalingens Tid Aar 1683, da den nye Matrikul blev anlagt.

Agerjord deles efter sin Duelighed i 4 Sorter, nemlig

a). God og middelmaadig. Rug- og Bygjord, hvor der hører 2 Tønder Udsæd til en Tønde Hartkorn,

b) ringe Rug- Byg. Blandkorn og Boghvede-Jord, hvor 3 Tønder Udsæd hører til en Tønde Hartkorn,

c) god Havrejord, hvor 4 Tønder Udsæd. hører til en Tønde Hartkorn.

d) middelmaadig, ringe eller ond Havrejord, hvor 6 Tønder Udsæd hører til en Tønde Hartkorn.

Endeligen regnes til en Tønde Hartkorn 10 læs Markhøe i Jylland, 16 læs got Høe, 20 læs Mosefoder, 16 Høveders Græsning, og 20 Stykker Svins, Olden. Til enhver Tønde Udsæd hører 14000 Qvadratalen, naar Jorden saaes hvert Aar; men hviler den imellem, bør til en Tønde Udsæd flere Qvadratalen beregnes proportionaliter, naar for Exempel Jorden hviler hver tredie Aar, høre til en Tønde Udsæd 21000 Qvadratalen, naar den hviler hvert andet Aar, da 28000 Qvadratalen. Størrelsen af enhver Deel eller Øe for sig selv vil man tydeligere og nøiagtigere anføre, naar man nu herefter beskriver dem stykkeviis."

* Chorographisk er en ældre (græsk) betegnelse for geografisk beskrivelse af et område.

Ørslev Kloster godshistorie

Med reformationen i 1536 blev Ørslev Kloster et kongeligt len, hvor bygningerne ifølge synsforretningen ved salget til Hans Lindenov i 1584 var i "en elendig forfatning. Avlsgårdens lader og stalde var lerklinede og med jordgravede stolper. Til herregården hørte der 53 fæstegårde, 8 bol (mindre gårde) og 26 jordløse huse. Dertil kom så meget skov, at der var olden (agern, bog m.m.) til 300 svin. Men gennem tiden blev skoven reduceret til fordel for dyrkede arealer og lyngheder."

Det endte for så vidt også ret skidt. Som andre herregårde blev også Ørslev Kloster udsat for herregårdsslagtning. Dog med en for eftertiden lykkelig ende - et velbevaret stykke kulturhistorie, ikke mindst i kraft af den sidste ejers, Olga von Sponnecks indsats. Alt i alt var der i forbindelse med kronens og de senere ejeres overtagelse efterhånden blevet tale om en ganske betydelig hovedgård, skabt under kirken. Herunder dog også i et konfliktfyldt forhold til kirkens øvrighedsrepræsentant, biskoppen i Viborg.

Før reformationen kan der ikke herske tvivl om, at det i tidens løb var lykkedes Ørslev Kloster at samle et ret betydeligt godstilliggende, som dels stammede fra gaver, dels fra den skik, at nyoptagne nonner skulle medbringe en vis formue til deres provent (ophold mod betaling i fast eiendom), som efter deres død overgik til klostret. For at lette administrationen af dette gods opnåede klostret tidligt birkerettigheder over Ørslev sogn, hvis bønder alle regnedes for *ugedagsmænd* til klostret, d.v.s. de var skattefri i forhold til kronen men skulle svare hoveri til hovedgården Ørslev Kloster. [Birkeretten](#) fulgte siden gården, indtil den blev ophævet i 1800. Det har sikkert kun været muligt for kvinder af adelen at yde denne provent, selv om der i klostre beliggende i eller ved købstæder også har været optaget kvinder af borgerlig stand - som så har været mindre økonomisk attraktive for klostret. Det er dog meget få oplysninger, man har om disse forhold, men vi ved, at de to sidste nonner i Ørslev Kloster, der er oplysninger om, begge var adelige*.

Særligt i middelalderens sidste tid synes nonneklostrene efterhånden at have udviklet sig til stiftelser for ugifte adelsfrøkener, mens de rent religiøse formål lidt efter lidt trængtes mere i baggrunden. Den kritik, der efterhånden satte ind overfor klostervæsenet, har sikkert været en følge af bl.a. dette forhold. Selv om man fra Ørslev Kloster ikke har direkte udsagn om

[klosterlivets sædelige og moralske forfald](#), kan det dog meget vel tænkes, at en vis afslappelse af benediktinerordenens strenge regler har gjort sig gældende i middelalderens sidste tid. I det mindste vil nogen vide at kunne berette, at man ofte fandt livet inden for klostrets mure for trangt. Fra kældrene gik underjordiske gange ud til skoven og haven, og efter nattens frembrud sværmede nonnerne ud af disse gange og holdt stævnmøder med munke fra nærliggende klostre. Disse noget fantasifulde betragtninger er der ikke noget belæg for. Man kan ydermere med datidens transportforhold in mente spekulere lidt over, hvilke "nærliggende klostre", der kunne tænkes at kontakte nonnerne i Ørslev Kloster.

Ved reformationen gik Ørslev Kloster som andet kirkegods over til kronen. Gården forlenedes herefter til adelige, for det meste som pant for lånte penge. De sidste nonner fik lov til at blive boende, og så sent som 1581 hører vi endnu om dem. I dette år får den daværende lensmand, landsdommer Malte Jensen Sehested, forleningsbrev på de 8 gårde i Heilskov, som den nylig afdøde priorisse Kirsten var forlenet med. Med selve klostrets gård stod på denne tid som nævnt ganske ilde til med.

Otte Krumpens enke Anne Lykke fik i 1571 overdraget Ørslev Kloster som pant i stedet for Spøttrup, og hun indberettede her til kongen, at bygningerne var så forfaldne, at en del af husene måtte frygtes at ville falde ned, hvis de ikke hurtigt blev istandsatte. Hun fik derfor tilladelse til at lade hugge tømmer i skovene i Sønderlyng og Middelsom herreder, men stort bevendt har hendes reparationer ikke været, kan man se i udsagn fra efterfølgeren.

Da kronen 1584 besluttede sig til at mageskifte Ørslev Kloster til **Hans Lindenov** for Drenderup, viste bygningssynet, at gården endnu var stærkt forfalden. Der fandtes 1584 to stenhuse, 2 lofter højt, men ingen »færdige« værelser på andet loft. Endvidere var der endnu et stenhus, der dog var »revnet og sprukken i begge Ender, med nogle faa Kamre udi, og er meste Parten aldeles ufærdig«. Der var stråtag på alle bygningerne. Også ladebygningerne var gamle og i en sørgelig forfatning. Der var på dette tidspunkt endnu en nonne tilbage i klostret, jomfru Mette Mogensdatter. Hende gav kongen i 1587 forleningsbrev på 2 gårde og 1 bol, for at hun ikke skulle komme til at lide nød ved klostrets afhændelse. Med hende forsvandt den sidste mindelse om det gamle nonnesamfund på Ørslev Kloster.

Hans Lindenov var, da han blev ejer af Ørslev Kloster, lensmand på Bergenshus, men allerede 1586 opgav han denne stilling og tog ophold på sin ny erhvervede gård i Fjends herred. Herfra fortsatte han med handel (og noget, der tangerede sørøveri). De fleste adelsmænd på denne tid nøjedes med at handle med egen produktion, hvor Hans Lindenov nærmest udviklede sig til købmand (og sørøver). Det var også Lindenov, der fik den for bl.a. sørøveri dømte og i 1589 henrettede Mogens Heinesens lig overført til Ørslev Kloster, hvor et pragtfuldt epitafium den dag i dag minder alle besøgende om den berømte færings liv og gerning.

Allerede 1594 forlod Hans Lindenov Ørslev Kloster for igen at overtage en stilling som lensmand, og denne gang på Hammershus. Her blev han til sin død 1610, hvorefter hans gods overgik til hans søn af samme navn. Han døde i Ostindien i 1620. Hans søn Anders Lindenov arvede Ørslev Kloster, som han endnu var i besiddelse af 1638. Kort tid efter må han dog være død, for omkring 1640 ejedes Ørslev Kloster af hans faders næstsøskendebarn rigsråd Hans Lindenov, efter hvis død 1642 den overgik til hans datter **Christence Lindenov**, som var ejer 1642-71, hvor en [datterdatter](#) overtog. Christence Lindenov døde i 1679.

I 1661 blev hovedgården til Ørslev Kloster takseret til ca. 48 tdr. hartkorn, svarende til 237 tdr. land dyrket jord. Dette var samme størrelse som den nærtliggende Stårupgård. Der var på den tid kun to herregårde i Hald og Skivehus Amter, som havde større besætninger end Jungetgård og Keldgård, nemlig Stårupgård og Ørslev Kloster. Der var på Ørslev Kloster i 1661 "4 Heste, 7 Køer, 3 Kvier, 3 Kviekalve, 3 Studeungnød, 3 Studekalve, 64 Faar og Vædre og 42 Lam, hvoraf der betaltes 2 Rdl. 35 Sk. i Skat. 1662 anføres ingen Heste, men 6 Køer, 50 Stude, 3 Ungnød, 40 Faar og 30 Lam, hvoraf Afgiften var 5 Rdl. 47 Sk." ([Se tidsskrift.dk](#)). Christence betalte i 1676 og to følgende år i krigsstyr (ældre dansk krigsskat fra 1613- 1747, den blev betalt i to årlige terminer) 730 Rdl., hvilket var et betragteligt beløb, der kunne tyde på betydelig velstand. Besætningen var i 1687 på 6 heste foruden 27 stk. kvæg, 43 får og 3 svin. I 1672 var der 7 karle og 6 piger på gården, men når gården i perioder blev drevet ved forpagter, var husholdet mindre... Der var et tilliggende af bøndergods på ca. 73 gårde, alle beliggende i sognene omkring hovedgården." Christence Lindenov, der 1643 ægtede Claus Sested, boede det meste af sin tid på gården. Hun kan betragtes som en af egnens rigeste godsejere med egen gård i Viborg - med "ikke mindre end otte ildsteder". Hun drev ikke selv landbruget på Ørslev Kloster, men bortforpagtede det til en række mænd, der efterhånden drev gården frem til at blive et af tidens mønsterbrug. 1671 skødte hun Ørslev Kloster og Strandet til sin datterdatter, Sophie Amalie Friis, der 1682 ægtede den kendte officer [Johan Rantzau](#), som tog initiativ til den ombygning af det gamle kloster, der vistnok fandt sted i året 1700. Kun kirken blev stående urørt, mens de øvrige tre fløje ombyggedes til tre lave længer i en etage med småkviste, alt udført i, hvad der karakteriseres som "en streng og enkel stil."

Se [fortegnelse over de her brugte mål](#).

Efter Johan Rantzaus død 1708 blev Ørslev Kloster overtaget af hans svigersøn greve Chr. Fr. v. Levetzow, der 1719 afhændede gården til landsdommer Iver Nicolaj Sehested, som igen videresolgte den i 1724 til oberstløjtnant Frederik Berregaard, der dog døde samme år. Enken **Marie de Lasse**n blev boende på Ørslev Kloster, og hun gjorde sig fortjent på egnen ved at oprette [de første almueskoler](#) på sit gods (i Ørum). I øvrigt foretog hun omfattende restaureringer og udsmykninger af kirken, ligesom hun lod tilbygge det Berregaardske gravkapel. Ved hendes død 1747 overgik gården til sønnen kammerherre Frederik de

Berregaard, der døde allerede 10 år efter. Han nåede dog at erhverve sig en kgl. privilegeret [kro i Lund](#), før han døde. Hans enke solgte 1760 Ørslev Kloster til borgmester i Nyborg Jacob Lerche, der oprettede **aflæggergården Lærkenborg**, som han i 1768 flyttede til og afhændede samtidig Ørslev Kloster til svigersønnen Hans Henrik Jørgensen, efter hvem den 1777 kom i kammerråd Mikkel Ditlev Berings besiddelse.

Hos Nicolai Jonge hedder det i 1777 om Ørslev Kloster ved Berings overtagelse:

"Den frie Hovedgaardstaxt er 27 Tdr. 1 Skp. 2 Fkr. 1 Alb., Bøndergods 310 Tdr. 2 Skpr. 2 Fkr., Mølleskyld 4 Tdr. 2 Skpr., Tiender 42 Tdr. 3 Skpr. 4/5 Fkr." [Se om måleenheder.](#)

"Avlsgården var brændt i 1749 og blev genopført i nogle imponerende dimensioner."

1794 købte kammerråd M. P. Richter Ørslev Kloster af Mikkel D. Bering for 53.000 rdl., og med ham begyndte bortsalget af bøndergodset til bønderne.

Som en nok mindre ting - men bortsalget omfattede også den kgl. privilegerede [kro i Lund](#), der i 1801 blev overtaget af Jørgen Møller sammen med en tilhørende ret stor [parcel](#).

Alene i 1804 bortsolgt 232 tdr. htk. 1830 solgte Richters enke hovedgården til sin svigersøn justitsråd **Hans Jørgen Ring Fønss**, der mest er kendt for sin virksomhed som *herregårdsslagter*. Ørslev Kloster beholdt han imidlertid, og efter hans død 1859 overgik den til hans enke og søn Frederik P. Fønss. Ved dennes død 1878 blev svogeren **Anders Herskind** ejer af gården. Han havde tidligere i en årrække været apoteker i Kjettrup, men han udviklede sig hurtigt til at blive, hvad man har karakteriseret som en dygtig og interesseret landmand, og i en årrække var han næstformand i Viborg Amts Landboforening.

1907 overtoges Ørslev Kloster med 850 tdr. land af den tidligere forvalter, nu svigersøn **Fr. Grotrian**, der bortsolgte flere parceller og i 1913 skødte han hovedparcellen til justitsråd **P. O. J. Malling**, der nævnes i folketællingslisten for 1916, men her er forfaldet helt klart sat ind, kan man se på det efter tidligere standarder meget begrænsede, stort set ikke eksisterende folkehold.

1918 overtoges gården med ca. 620 tdr. land af et konsortium, og i de følgende år skiftede gården nu flere gange ejere, mens jorderne efterhånden solgtes fra til udstykning. Hovedbygningen forfaldt mere og mere. I 1922 - 23 blev østfløjen og en del af sydfløjen istandsat på statens bekostning af **Det særlige Bygningssyn**.

Fra 1890 frem til folketællingen i 1916 kan man alene ud fra folketællingsmaterialet se, at det er gået overordentlig stærkt tilbage. Under familien Herskind og svigersønnen Fritz Grotrian ser det ud til at gå helt galt, især under Fritz Grotrian. Under A. Herskind var der 23 personer i hovedgårdens hushold incl. tyendet, 8 forpagterhuse, huse i Hald, der folketællingsmæssigt registreredes som hørende til hovedgården. Under Fritz Grotrian var der stadig 24 personer i hovedgårdens husholdning, nok et betegnende vidnesbyrd om et forgæves forsøg på at opretholde tidligere tiders herskabelige standard. Den sidst registrerede beboer, P. O. J.

Malling havde ikke et folkehold på hovedgården. Salget til Malling i 1913 var de sørgelige rester: 5-600 tdr. land agerjord, 50 tdr. land park og skov. Og Ørslevkloster Sø, 72 tdr. land.

Da Malling afhændede godset i 1918, blev det for størstepartens vedkommende til et konsortium, som fortsatte med at sælge jord fra, bl.a. til Ravnkildegård, der blev placeret lige over for den gamle hovedbygning og kirken. Hovedbygningen, klostret, kom under **Bygningsynet**, og blev hermed reddet fra nedrivning.

I 1921 overtog hestehandler N. C. Thorsen fra konsortiet hovedbygning og 239 ha., d.v.s. godt 16 tdr. htk. I 1926 blev der udstykket 82,5 ha. til 13 statshusmandsbrug.

Med lidt simpel hovedregning kan det sluttes, at der herefter var 156,5 ha. tilbage som jordtilliggende til hovedgården, hvor ladebygningen i 1925 brændte .

Ejeren var fra 1929 Else Pedersen og hendes sønner, hvoraf den ene, Jens Chr. Pedersen fra 1933 stod som eneejer af Ørslev Kloster. I 1932 meddelte ejeren Bygningssynet, at det kunne blive nødvendigt at nedrive de ikke restaurerede fløje, hvilket medførte et tilsagn om statslig støtte til tag- og murreparationer til et beløb på 30.000 kr.

I 1934 blev der bortsolgt 44 ha. til endnu en gård. 26. april 1934 blev kloster og hovedbygning med 2 ha. solgt til **komtesse Olga Sponneck**, der i 1934 flyttede ind som ejer i selve hovedbygningen med kun have og park tilbage af den tidligere hovedgård, medens ejeren Jens Chr. Pedersen beholdt selve avlsgården og i skødet fik indføjet, at dette nu var hovedgården til Ørslev Kloster. Tilbage af den oprindelige hovedgård kan man regne sig frem til, at der på dette tidspunkt har været 110,5 ha.*

Sammen med købet af gården fik Olga Sponneck de af Bygningstilsynet bevilgede 30.000 kr. til de første, nødvendige istandsættelser af de medtagne klosterbygninger. I sit halvfemsindstyvende år døde den virksomme komtesse i 1964 med et efterhånden fint istandsat kloster. Ved testamentariske bestemmelser har hun søgt at sikre det gamle klosters fremtid som **selvejende institution, Komtesse Olga Sponnecks Legat, med kulturelt sigte.**

Ørslev Kloster ved slutning af 1800-tallet

Et andet postkort blot taget blot omkring 1910.

Ørslev Klosters ejere

Klosteret nævnes første gang i skriftlige kilder, hvor det nævnes, at det husede nonner af benediktinerordenen. Denne orden kom til Danmark med Ansgar, og der har i Danmark været 35 benediktinerklostre, regner man med. Kirkebygningen er 50-100 år ældre, og det må nok antages, at klosteret er grundlagt en gang i 1100-talet.

Indtil reformationen i 1536 var Ørslev Kloster - et nonnekloster med jordtilliggende, men hvis historie er ganske uvis, da [bispestolens arkiv i Viborg brændte i 1736](#). Kirkegodset blev overtaget af kongemagten, og kongens repræsentant lokalt var så lensmanden. På Ørslev Kloster var der en række lensmænd efterfulgt af en række også borgerlige ejere, herunder regulære herregårdsslagtere:

1. [Henrik Rantzau](#) 1536-38
2. [Mogens Kaas](#) 1538-42
3. [Jens Rotfeld](#) 1542-46
4. [Oluf Munk](#) 1546-66
5. Mette Oxe 1566-68
6. Hennie van Hagen 1568-71
7. Anne Lykke 1571-75
8. Malthe Jensen Sehested 1575-84
9. Hans Christoffensen Lindenov 1584-1610
10. [Hans Lindenov](#) 1610-21
11. [Anders Lindenov](#) 1621-39
12. [Hans Lindenov](#) 1639-42
13. [Christence Lindenov](#) 1642-79
14. Sophia Amalia Friis g.m. [Johan Rantzau](#) 1671-1717
15. Christence Lindenov Rantzau g.m. Chr. Fr. Levetazu
16. [Ivar Nicolaj Sehested](#) 1719-24
17. Marie Lasson og [Frederik Berregaard](#) 1724-47
18. [Frederik de Berregaard](#) 1747-60
19. [Jakob Lerche](#) 1760-68
20. Regine Lerche og Hans Henrik Jørgensen 1768-77
21. [Mikkel D. Bering](#) 1777-94
22. Mathias Richter 1794-1828
23. Marie A. D. Richter og [Hans Jørgen Ring de Fønss](#) 1828-74
24. Frederik P. de Fønss og Anders Herskind 1874-78
25. Elisa Fønss og [Anders Herskind](#) 1878-1907. A. Herskind dør 1903
26. Alvilda Herskind og Fritz Grotrian 1907-13
27. P. O. J. Malling 1913-18. Forfald, vist især en konsekvens af Fritz Grotrians tid, Nationalmuseet griber ind for at bevare klostret. Ejerskab under konsortium, flere forskellige ejere, den sidste er J. Chr. Petersen, der beholder hovedgården og sælger klosterbygningerne til O. Sponneck efter at have skaffet en bevilling fra Bygningssynet til restaurering af klostrets hovedbygning
28. Olga Sponneck 1934-64. Gennemgribende restaurering og istandsættelse af klostrets hovedbygning
29. Komtesse Olga Sponnecks legat, [arbejdsrefugium](#) 1964-

Se o. [herregårdsforpagtere](#) i Hald og Skivehus amter i slutn. af 17. årh.

* Oplysninger om ejere, arealstørrelser og frasalg i årene op til 1934 ses summarisk i den næsten samtidige oversigt, Større danske landbrug, bind VI, 1937. Udgivelsesåret skal man anstrenge sig for at finde, men 1937 skulle stå til troende. Se beskrivelse af begreberne [hoved-, ladegårde m.v.](#)

Bygger på forskellige former for kildemateriale, herunder oplysninger fra [Skeel.info](#), se også artikel om [Ørslev Kloster](#).

[Ørslev Klosters ejere](#)

Ørslev Kloster, [restaurationshistorie](#)

Ørslev Kloster ved slutning af 1800-tallet

Et andet postkort blot taget blot omkring 1910.

* Oplysninger om ejere, arealstørrelser og frasalg i årene op til 1934 ses summarisk i den næsten samtidige oversigt, Større danske landbrug, bind VI, 1937. Udgivelsesåret skal man anstrenge sig for at finde, men 1937 skulle stå til troende. Se beskrivelse af begreberne [hoved-, ladegårde m.v.](#)

Bygger på forskellige former for kildemateriale, herunder oplysninger fra [Skeel.info](#).

[Staarupgaard](#)

Staarupgaard omtales første gang i skriftlige kilder i 1364. Gården var i 1500-tallet ejet af den kendte Kaas slægt, efterkommere efter landsdommer Niels Kaas. Bjørn Kaas blev i 1567 optaget i Rigsrådet. Og det er under ham, den eksisterende hovedbygning er blevet opført. Både borggård og [ladegård](#) blev ved den lejlighed omgivet med grave, hvoraf borggården stadig har bevaret noget. Bjørn Kaas afkøbte kronen store dele af det gods, som kirken havde ejet indtil reformationen, og komplementerede hermed Staarupgaard gods så meget, så han kunne søge og få birkerettigheder for Staarupgaard gods i 1564. De overgik til staten i 1804 og ophævedes helt i 1821.

I 1600-tallet gik det jævnt ned ad bakke for Staarupgaard. I 1747 erhvervede Frederik de Berregaard til Ørslev Kloster dette nabogods, og de to godser havde fælles ejer indtil 1768. Ved en ny ejers overtagelse i 1768 var der 39 tdr. htk. og bøndergods på samlet ca. 219 tdr., beboet af 52 bønder og 13 husmænd. Gården gik fallit i 1786, hovedgården udstykkedes som resultat af landboreformerne og gik igen fallit i 1821. Og endelig i 1830 blev gården købt af kammerråd F. V Bering, og kom i nogenlunde drift igen. Det endelige frasalg af den sidste jord til Staarupgaard skete i 1952 til [Jordlovsudvalget](#), som skandaløst nok tillod nedrivning af en stor bindingsværkslade til godset. [Se fortegnelse over mål.](#)

Strandet

Strandet nævnes første gang i skriftlige kilder i 1493. I 1630 erhvervede den driftige adels- og købmand Hans Lindenov, som også købte Ørslev Kloster i 1639, det meste af Strandet, i 1636 resten. Købet af Ørslev Kloster fra Anders Lindenov, der i modsætning til Hans Lindenov økonomisk kørte på pumperne, betød ca. 100 års fællesejere af Strandet og Ørslev Kloster. I 1642 overtog Hans Lindenovs datter Christence Lindenov de to gårde. Den yderst velhavende Christence Lindenov boede det meste af tiden på Ørslev Kloster. Den sidste fælles ejer sammen med Ørslev Kloster var Hans Henrik Jørgensen, der i 1777 solgte Ørslev Kloster men beholdt Strandet.

Med matriklen i 1688 får vi nogen viden om driftsforholdene på Strandet. Der var 108 tdr. l. jord af middel til ringe dyrkningsværdi. Desuden var der engarealer ned til Hjarbæk Fjord af god kvalitet. Alt i alt blev Strandet sat til 19 tdr. htk.

Henrik Jørgensen til Ørslev Kloster solgte i 1777 Ørslev Kloster og beholdt Strandet. I 1759 havde Pierre La Cour, fransklærer for Frederik de Berregaard d. yngre, overtaget forpagtningen af Strandet. Henrik Jørgensen overtog sikkert selv driften ved La Cours død i 1775. Under Henrik Jørgensens enke og nye mand gik det noget tilbage med Strandet. M. P. Richter til Ørslev Kloster købte i 1796 Strandet, hvorefter der var en lang række frasalg og skiftende ejere i løbet af 1800-tallet og op til i dag, hvor lidt forældede oplysninger angiver, at der skulle være 205 tdr. l. ager og eng, velsagtens stadig af varierende kvalitet.

Taarupgaard

Taarupgaard må formodes opført o. 1582, hvor kong Frederik 2. skænkede rigsråd Niels Kaas 50 egetræer fra Hald skov. I 1683 ansattes Taarupgaards ejer Tønne Juul højest i velstand blandt herremændene i Skivehus og Hald amter. På denne tid var godset på 36 tdr. hartkorn, det meste, ca. 260 tdr. l. lå nær gården. Men ved senere tilkøb kom godsets tilligender efterhånden til at ligge ganske spredt, i 3 herreder og 14 sogne.

I 1681 oprettede Tønne Juul Den Taarupgaardske Stiftelse, som skulle tjene til underhold for "6 trængende" af familierne Friis eller Juul. I 1770 var godset vokset til "279 tdr. htk., hvoraf 11 mølleskyld og 1 ø skovskyld på Bigum skov", heraf var gårdens eget hartkorn kun o. 35 tdr. ager og eng. En prokurator, tidligere skriver på Ørslev Kloster købte Taarupgaard med endeligt skøde i 1809, og begyndte et frasalg, der ved hans død i 1827 havde resulteret i, at hovedgården nu kun havde en hovedparcel på lidt over 28 tdr. htk., som Statsgældsdirektionen på kongens vegne havde købt i 1823.

Herefter har gården ført en noget omtumlet tilværelse med frasalg og spekulation. I 1941 oprettede staten under socialministeriet en statsungdomslejr i bygningerne. I 1948 blev bygninger med ca. 125 tdr. l. overtaget af den selvejende institution [Taarupgaard Ungdomsskole](#).

Sundstrup, Tanghuset og Virksund som del af historien i Nordfjends

Erhvervsliv og tangproduktion i Virksundområdet

Bygger hovedsageligt på Viborg Museum, registrant over Sundstrup.

Ved Virksund har der siden middelalderen været overfartssted. Færgestedet mellem Himmerland og Nordfjends hørte på daværende tidspunkt under Viborg bispestol. Sundstrup er nævnt første gang i 1404, og matriklen af 1688 omtaler stedet med kro og færgegård med overfart til Virksund færgeshus.

Omkring 1700 fik Ørslev Kloster færgesprivilegierne, men solgte dem i 1794, hvorefter de i en del år blev spekulationsobjekt. I 1810 fandtes på stedet en færges. I 1838 ejede færgegården en færges og to mindre både. Færgesprivilegiet blev forbedret i 1844, da færgegården også fik tilladelse til at drive kro. I 1870 fik amtet tilsyn med den private færgesfart og ydede tilskud til vedligeholdes af færges og moleanlæg. En ny og større rofærges blev indsat i 1899 og denne fungerede indtil 1929, hvor man valgte at tage den ud af drift som følge af en stigende konkurrence fra jernbanen. I stedet roede færgeskarlene passagerne over sundet i mindre både. Den ene af de to færges, som sejlede indtil dæmningen blev taget i brug i 1966, kunne dog til nød medtage en landbrugsvogn eller en bil.

Færgegården lå oprindeligt tæt på færgelejet, men rykkede sidst i 1800-årene op på den nuværende placering. Årsagen skulle være gentagne oversvømmelser efter at havet var brudt igennem Ager Tange på den jyske vestkyst ved Thyborøn i 1825.

Sundstrup har en struktur, som dels er bestemt af overfartsstedet ved sundet, dels af bondebyen på det marine forland umiddelbart øst herfor. Færgegård og kro blev anlagt frit ud mod det åbne færgeleje, mens den gamle landsbybebyggelse bestående af fem gårde og en håndfuld gadehuse lå langs den nuværende Strandvej. Her lå også landsbyens første skolehus. Ved udskiftningen i slutningen af 1700-tallet forblev gårde og huse stort set i landsbyen. En anden klynge af huse opstod i første del af 1900-årene mellem færgegården og købmandshandelen ved krydset Strandvejen / Sundsvej.

Flere af beboerne her var fiskere, som lagde deres småbåde ind ved færgelejet. De fleste fjordfiskere havde dog bierhverv med lidt landbrug, tangbjergning, teglværksarbejde og lignende. På strandengen syd for færgegården findes endnu et tanghus og lidt længere syd herfor lå kroens nu forsvundne teglværk.

Tanghuset i Sundstrup før og efter renoveringen i 2007

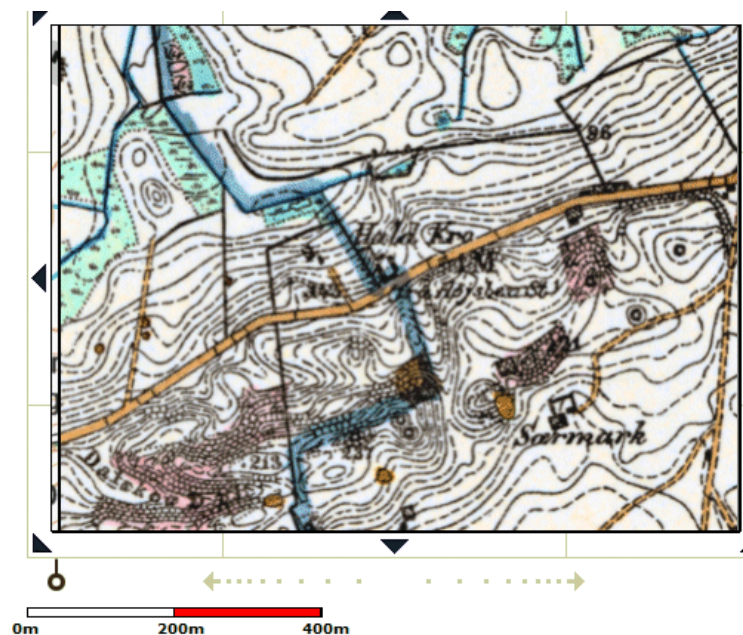
Tangbjergningen var endnu i mellemkrigsårene en god indtægtskilde for mange i Sundstrup. Det var lodsejerne langs fjorden, som havde retten til tangen, men høstarbejdet gav arbejde til mange lokale familier. Om efteråret - efter en god vestenstorm - drev tangen op på stranden, og folk og heste sled med at bjærge tang op på markerne. Her strøede mænd, kvinder og børn tangen ud i tynde lag, så regnen kunne skylle den ren for salt, hvorefter den skulle tørre og bringes ind i tanghuse. I husene blev den presset og bundet og siden solgt, enten til Tyskland eller til Karl Pedersens fabrikker i Gedsted, hvor tangen blev brugt til madrasser eller til at stoppe i møbler. Den voksende bydannelse efter 1900, også langs Sundvej betød, at også skolen blev flyttet hertil. Især efter at dæmningen blev åbnet i 1966 er der bygget en del villaer i Sundstrup, først på nordsiden af Strandvejen (fjordudsigt) og senere især syd for Sundvej. Her var der i stigende omfang tale om husejere, som arbejdede andetsteds, men som på grund af de forbedrede trafikforhold kunne slå sig ned i et fredeligt, maritimt miljø. Anlæggelsen af Virksunddæmningen i 1966 betød at færgefarten blev indstillet. For de omkring 40 fiskere fra Hjarbæk, Sundstrup og Virksund, der indædt men forgæves havde kæmpet for en broløsning, fik dæmningen også ret katastrofale følger. Det næsten ferske vand i Hjarbæk Fjord ødelagde gydepladserne og den tiltagende forurening fra landbrugene ødelagde efterhånden også fiskebestanden i Lovns Bredning. De sidste traditionelle fiskere gav op i 1984. I dag er der kun nogle få muslingefiskere tilbage i Sundstrup. Deres fartøjer ligger i læ af dæmningen. Endelig er der et meget begrænset fritidsfiskeri, hvor fritidsfiskerne endnu benytter de karakteristiske lader og småskure langs fjordens nordside.

Kroer i området, kgl. privilegerede kroer

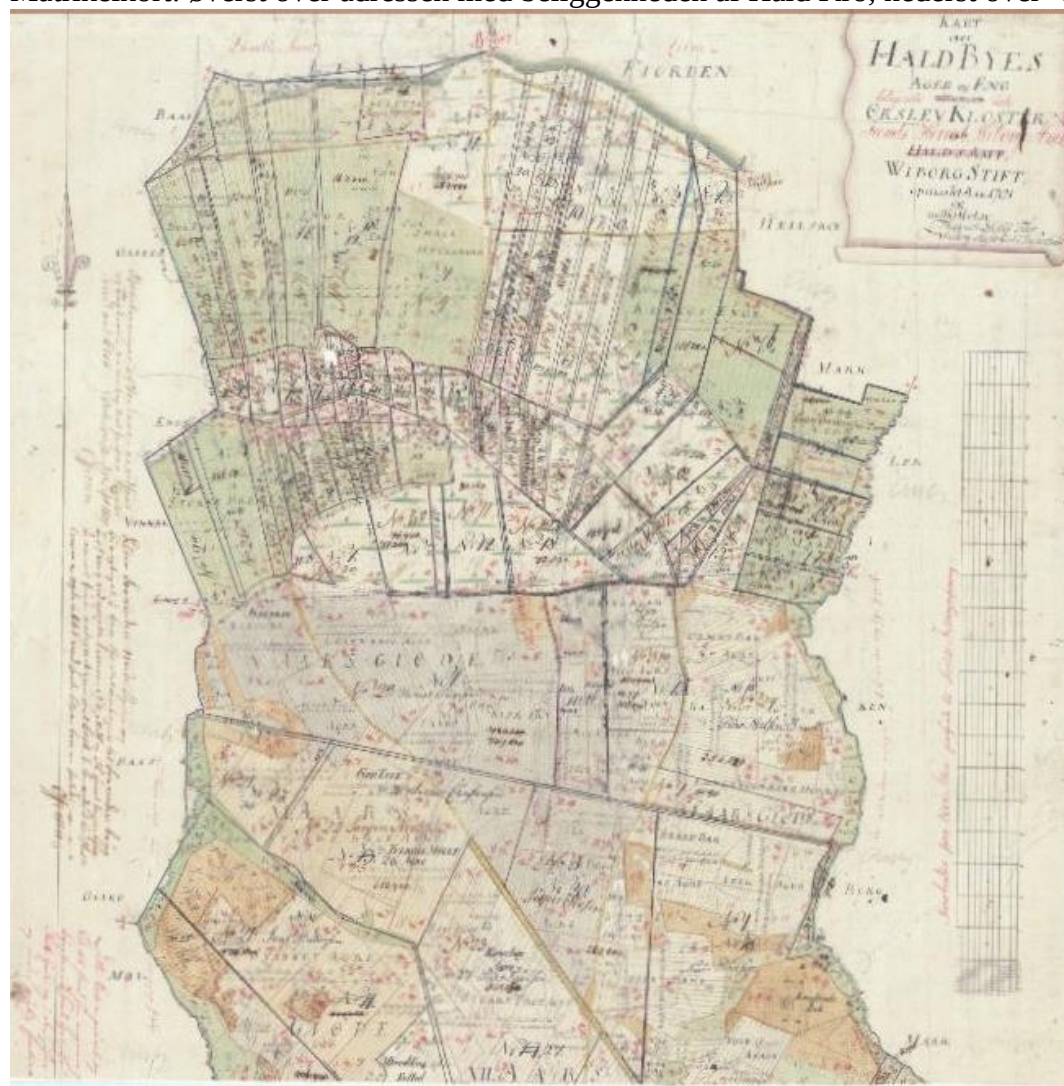

Foto 1909 af **Hald Kro**, gjort lidt mere attraktiv med kromandens datter og veninde i front. Det kan konstateres, at der i Nordfjends er dokumentation for at have været 4 kroer: Hald, Lund, Virksund og Højslev Kro. Heraf eksisterer Virksund og Højslev Kro stadig. Lund og Virksund var kgl. privilegerede kroer, Virksund dog kun indtil 1801, hvorefter Lund Kro som den eneste fortsatte med det kgl. privilegium, formentlig nedlagt allersenest i 1864. Hald Kro ligger stadig på Ørslevklostervej 79, noget renoveret og ombygget. Og for længst ophørt i funktionen som kro. Vi kender den drabelige historie om [Påskedramaet i 1903](#), hvor en stakkels familiefar, svoger til kroejeren måtte lade livet p. gr. af et par ungersvendes drukfældighed. De kom fra henholdsvis Søby og Højslev på vej til Lund, hvor de skulle have hentet emigrationspapirer for at kunne emigrere til USA, som så mange andre gjorde på den tid. Kromanden i 1903, Niels Jensen Nielsen solgte kroen umiddelbart efter påskedramaet og flyttede fra byen. Kroen blev nedlagt som kro i 1914. Men ellers er det sparsomt, hvad der kan findes af oplysninger om denne kro. Det forlyder dog, at den også skulle have fungeret som købmandshandel.

Man kan finde kroen afbildet på et matrikelkort, Generalstabens Maalebordsblade, som er blevet til mellem 1842 og 1899. Det er derfor ikke umiddelbart brugbart til at bestemme kroen nærmere. Men dog yderligere dokumentation for, at den var registreret som kro. Man kan søge på en moderne adresse, hvor man ønsker en [historisk kortillustration](#). Se her evt. mere om de [matrikelkort](#), som er skannet ind for perioden 1806-1996. Til en søgt matrikel kan høre - foruden selve matrikelkortet - en "sogneprotokol hvori der er information om areal, ejer / bruger af jordstykkerne og ejendommens hartkorn. Matrikelkortet indeholder primært den matrikulære situation med ejendomsgrænser, matrikelnumre, navne på brugere, bonitering og matrikulære veje. Derudover findes en række topografiske elementer som bygninger, ager, skov, eng m.v." Det kræver nogen øvelse i søgning at finde frem til ønskede oplysninger. Her et par eksempler på søgeresultater som billeder.

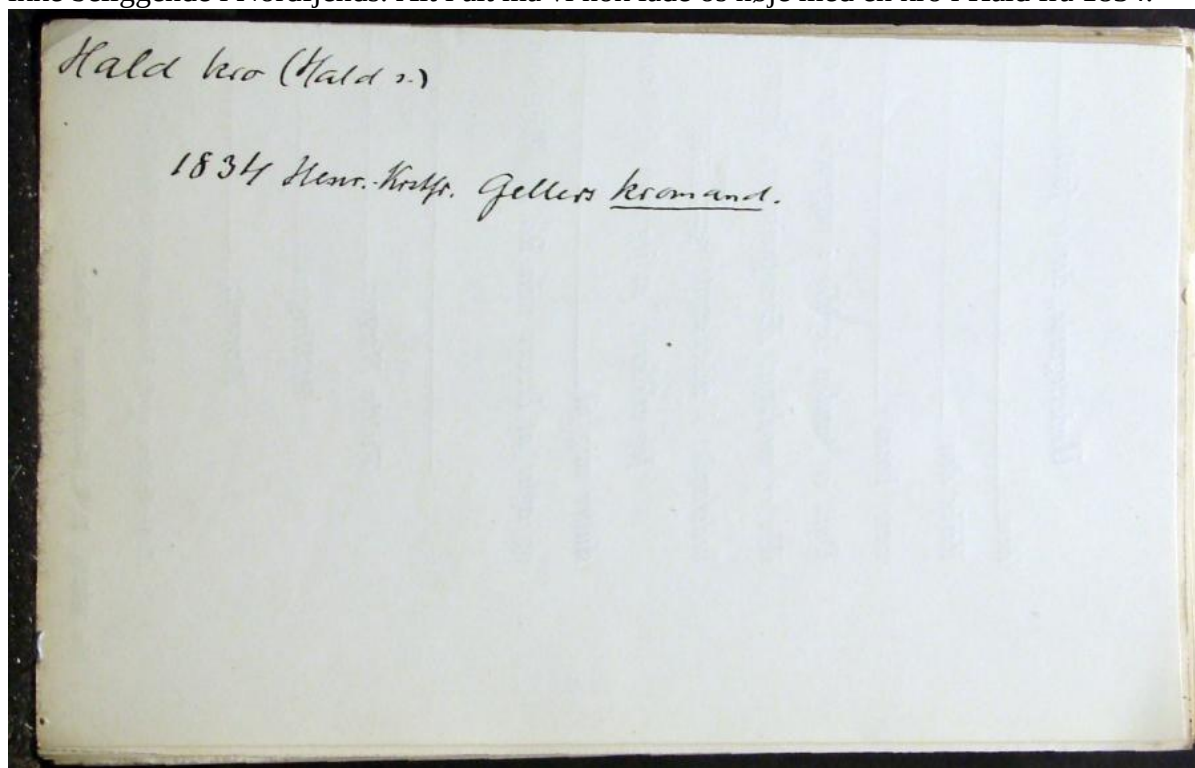

Matrikelkort: øverst over adressen med beliggenheden af Hald Kro, nederst over "Hald Bye".

Under [Kongelige bevillinger til krohold](#) i Jylland fra 1699-1808 figurerer kroen ikke. Det ser ud til, at der i 1834 blev givet en almindelig bevilling til en kroholder i Hald by og sogn,

Henrik Kristoffer Gellers. Dette kan desværre også være en lokalitet omkring Randers. Ved en gennemgang af de håndskrevne bevillinger er der både en lokalitet i 1754, der kunne se ud som Hald og i 1734 en lokalitet, der bestemt er Ørum, men formentlig ikke Ørum i Nordfjends. Hald lokaliteten fra 1754 er en kongeligt privilegeret kro, og den er helt sikkert ikke beliggende i Nordfjends. Alt i alt må vi nok lade os nøje med en kro i Hald fra 1834.

I Lund blev der etableret en kongeligt privilegeret kro, hvor privilegiet blev givet til daværende ejer af Ørslev Kloster, Fr. Berregaard den yngre i 1755. Adressen er nu Ørslevklostervej 240, også en tidligere købmandsbutik. Berregaard nåede næppe at optræde som kromand, især fordi han døde umiddelbart efter bevillingen. Men ellers havde han og ejerne af Ørslev Kloster velsagtens folk til at tage sig af den slags. Det kongelige privilegium til krohold for Lund blev [fornyset flere gange](#): 1768 for Jak. Lerche, 1769 for H. Henr. Jørgensen (der også fik kgl. privilegium for Virksund Kro), 1801 for Jørgen Møller (med nedlæggelsen af privilegiet for [Virksund Kro](#), anføres det). J. Lerche og svigersønnen H. H. Jørgensen var ejere af Ørslev Kloster 1760-1777, efterfulgt af kammerråd Mikkel Ditlev Biering, som i 1777 også fik fornyet det kongelige privilegium på Lund Kro. Privilegiehaveren fra 1801 var Jørgen Møller, formentlig en almindelig bonde i Lund. Et matrikelkort viser, at Jørgen Møller, velsagtens med landboreformernes udstykning af Ørslev Kloster, i 1801 i Lund har fået den matrikel, hvorpå kroen i Lund lå. [Jørgen Møller](#) fik i 1813 fornyet sit privilegium. Og i 1832 blev privilegiet tilsyneladende bevilget Peder Krog. Der var således flere gode mænd fra Ørslevkloster, der indlod sig på at drive en kgl. privilegeret kro. Tilsvarende i Virksund fra 1769 og fornyet i 1777. Jørgen Møller var den første uden ejerskab til Ørslev Kloster, der fra 1801 kunne videreføre Berregaards oprindelige privilegium, udelukkende fra en matrikel i Lund. Han fik som anført sit privilegium fornyet i 1813. Men på et [matrikelkort](#) (som kan dateres til at ligge mellem 1815 og 1864) figurerer Lund Kro slet ikke. Man kan derfor muligvis slutte, at Lund Kro er blevet nedlagt på et tidspunkt mellem 1832 (Peter Krogs privilegium) og 1864 (seneste datering af matrikelkortet).

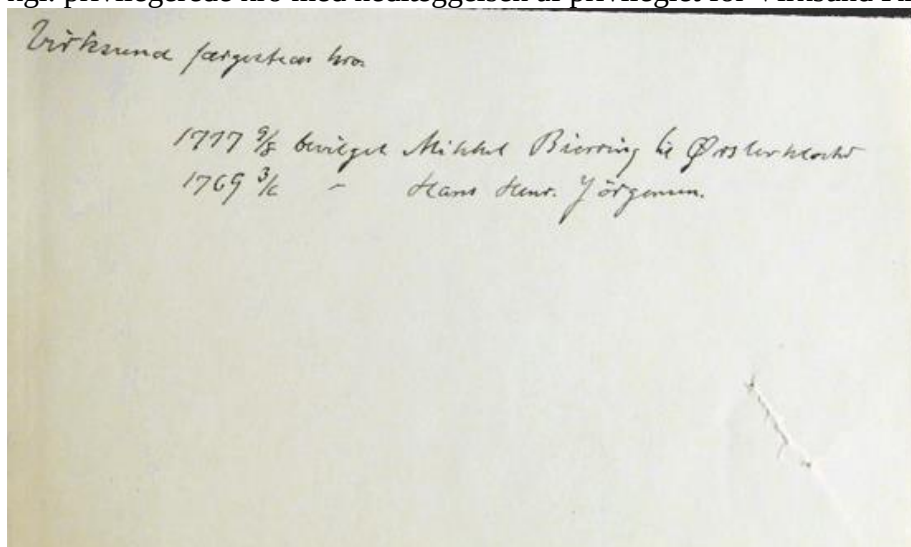
gæstgiveriet. Alt sammen uden sædvanlige afgifter til skatteopkrævningssystemet, dvs. kongemagten. Hermed kan man sige, at de kgl. privilegerede kroer havde fundet deres form. Så nogenlunde.

Når kongerne rejste landet rundt i embeds medfør, var der behov for kroer og færgesteder ved de såkaldte kongeveje. Den kongeligt privilegerede kro var i princippet kun for vejfarende, herunder kongen og hans mænd - landsbyens beboere måtte, indtil 1912, ikke komme på kroen. Denne begrænsning blev dog næppe overholdt helt indtil 1912. Kroerne menes at have udviklet sig til alligevel at blive samlingssteder for den almindelige befolkning uanset indholdet af det kongelige privilegium. Hertil har nok bidraget, at der inkluderes i det kongelige privilegium ofte også medfulgte retten til at brygge øl og lave brændevin. Privilegiet indebar ydermere ofte, at man var fritaget for en række borgerlige ombud. Til gengæld skulle kroerne blandt andet sørge for, at der altid var friske heste til postvæsenets vogne. Dette dog først fra 1624, hvor Christian IV udsendte en forordning om postbude. Ved gennemsyn af flere, forskellige kongelige privilegier til krodrift kan det dog konstateres, at det ingenlunde var sikkert, at man fik med i privilegiet at brygge øl og brænde brændevin - og at privilegiehaverne som regel i medfør af denne mangel udtrykte deres uforbeholdne utilfredshed. Der kan oven i købet findes eksempler på privilegier, hvor krodriften omfattede "alle Slags ædende og drikkende Varer for alle og enhver, som det maae behøve og begære ...". Det fremgår ydermere, at man kunne komme til at betale særskilt til kongen for privilegiet at brygge og brænde - og hermed slippe for skat (privilegium til Herlufmagle Kro i 1721). Der findes altså mange varianter, spændende fra forpligtelsen til at huse kongen (og hans folk) til gengæld for retten til at brygge og brænde - og til mere almindelig krodrift, hvor man blev pålagt betaling for retten til at brygge og brænde. Et ikke just entydigt fænomen har de været, de kgl. privilegerede kroer.

Det har næppe altid været særligt lukrativt at drive en kongeligt privilegeret kro før 1912. Men man kan konstatere, at netop fra midten af 1700-tallet blev det almindeligt, at gæstgiverier på landet nu kunne få samme rettigheder som købstædernes gæstgiverier, dvs. de kgl. privilegerede kroer er først rigtigt opstået her. Den statslige forvaltning, som kongemagten repræsenterede indtil junigrundloven 1849, har næppe heller dengang været generøs, hvor det ikke var tvingende nødvendigt. Hvorfor Frederik de Berregaard til Ørslev Kloster indlod sig på at drive en kongeligt privilegeret kro i Lund i 1755 står hen i det uvisse. Det blev da heller ikke en lang kroholderkarriere, som Ørslev Kloster fik. Slet ikke for Fr. de Berregaard, der døde kort tid efter tildelingen af privilegiet. Men heller ikke for efterfølgerne på Ørslev Kloster, som i 1801 overlod hvervet til en lokal beboer i Lund, velsagtens i den realisering af godsets herlighedsværdier, som blev påbegyndt i starten af 1800-tallet. Se også Højslev Kro, der startede langt mere simpelt end i Lund og Virksund. Men som nu stadig står som et flot resultat af de aktiviteter, som jernbanen medførte. Omend aldrig med kgl. privilegium som kroerne i Lund og Virksund.

Der har også været et kgl. privilegium for en kro i Virksund. I 1769 blev det bevilget til Hans Henrik Jørgensen. I 1777 fik Mikkel Bierring til Ørslev Kloster en efterfølgende bevilling. Fr. Berregaards kongelige bevilling til en kro i Lund har altså ikke været et ukendt fænomen for ejerne af Ørslev Kloster. I 1801 mistede [Virksund Kro](#) det kgl. privilegium, som samtidig blev fornyet for Lund Kro. Ørslev Kloster har haft en sand [perlerække af kgl. privilegerede kromænd](#), både i Lund og i Virksund. Også ejeren fra 1794-1828, kammerråd M. P. Richter fik med overtagelsen af Ørslev Kloster fornyet det kgl. kroprivilegium. Han blev som anført afløst af en almindelig beboer fra Lund, Jørgen Møller, som fra 1801 havde områdets eneste kgl. privilegerede kro med nedlæggelsen af privilegiet for Virksund Kro.

Biering, Michael
 til Postskattemester

1777 $\frac{9}{8}$ fik han hgt. bevill. på
 ved Virksunda færgested at
 holde det Hans Hensigt Jørgens-
 sen $\frac{3}{6}$ 1769 smst. bevilgede værk-
 hus med brøgningsfrihed, og
 kun bet. regierende og imod årlig
 afgift 6 rdlr. samt dens de sæd-
 vanlige vilkår.

(Rk. fyrste Stifters kontor, kom-
 municerede hgt. resol. 7 rskts.,
 nr. 23).

Ingen bilag.